

Klimatræthedens bagland

Et kvalitativt studie af unges klimatræthed

Semester: 10. Semester – Speciale 2025

Studerende: Emma Vissing Nielsen

Vejleder: Hanne Louise Jensen

Anslag: 152.787

Dette speciale er udarbejdet i samarbejde med Aalborg Forsyning

En særlig tak

Jeg vil i forbindelse med mit speciale sende en særlig tak først og fremmest til afdelingen Strategi og Videndeling fra Aalborg Forsyning:

Jeg vil gerne sende en tak til Morten for hans menneskelige og hjertevarme tilgang. Din evne til at opmuntre til store drømme og din uendelige støtte har været en kæmpe inspiration gennem hele forløbet. Rikke, tak for din imødekommenhed og for at tage mig under dine vinger. Din venlighed og hjælp – både fagligt og personligt – har betydet mere end jeg kan beskrive, og din hjælp har været uvurderlig. Din faglige støtte og tid har haft stor betydning for mig og har løftet processen. En tak til Rune for altid at være tilgængelig med sparring og gode samtaler, det har haft stor værdi. Tak til Anne hvis energi og positiv tilgang har gjort en stor forskel, det har virkelig været rart at mærke din støtte undervejs. Og endelig tak til Aksel, som har introduceret mig til en verden, jeg ikke kendte før. Din viden og engagement har givet mig nye perspektiver og stor inspiration.

Jeg vil gerne sende en stor tak afsted til min specialevejleder Hanne Louise Jensen. Du har altid være utrolig positiv og åbne for mine, til tider skøre ideer, og har altid opfordret til at afprøve dem, frem for at skrotte dem fra starten. Du har hele veje igennem haft det menneskelige perspektiv for øje, og har skabt en oplevelse af at jeg var mere end blot endnu en studerende.

En særlig tak skal lyde til min forlovede Jon Oken, for din ukurer tålmodighed. Tak for at læse diverse projekter og eksamens opgaver igennem, selv når emnet næppe har vakt din interesse. Tak for at lytte til mine utallige op- og nedture gennem studietiden og for at støtte mig, når presset var størst. Din opbakning har betydet mere, end ord kan beskrive. Til sidst vil jeg rette en særlig tak til min mor Charlotte Vissing for hendes urokkelige støtte gennem hele min tid på universitetet, gennem op- og nedture. Jon og Charlotte, tak for at I har troet på mig, selv når min egen har vaklet.

TAK til jer alle, som har være uundværlig i min rejsen til at blive sociolog!

Abstract

Climate change is one of the biggest global challenges of the 21st century and thus invokes emotions, which has been researched extensively, especially climate anxiety and climate depression among young people and adults. At the same time, a new concept has recently emerged, namely climate fatigue. This thesis investigates which roles underlying mechanisms, structures and emotional rules play in young people's climate fatigue. This is with the aim of gaining a deeper scientific understanding of what climate fatigue is. To investigate this, methodological use of the qualitative interview, based on the inductive and exploratory approach. Here, the informant search process has yielded eight informants in total, two men and six women, aged 20 to 33 years. Using the theory *Discourses of climate delay*, the informants' frustrations and exhaustion can be understood as an expression of an imbalance, that occurs when the experience of systematic problems are left to the individuals, which creates a perception for the informants that their own efforts are drowning compared to the national and global efforts. A paradox is revealed, where the informants on the one hand, experience that responsibility is imposed on them, and on the other hand, feel that their individual actions have limited or even no real effect when compared to larger actors, which exacerbates their climate fatigue. In addition, the theory shows that across the informants, a sense of frustration and powerlessness emerges in relation to a political landscape where climate challenges are often manifested in words, but rarely in action. This experience evokes a feeling of meaninglessness in relation to their own climate efforts and reinforces climate fatigue. Using the theory of fossil capital, it can be seen how the fossil economy is not only an infrastructural system, but also a cultural and socially embedded condition that challenges the individual's options for action towards more climate-friendly patterns. Finally, the climate crisis also involves visceral emotions, where there is different *emotional work* across the informants. This emotional adaptation can contribute to reinforcing the climate fatigue that several informants express, partly due to navigating between different emotional rules and partly it can be an expression of emotional work due to climate fatigue.

The big picture shows that climate fatigue among young people is closely linked to direct and indirect discursive influences, structural barriers and contextual emotional rules. Thus, climate fatigue cannot and should not be individualized as a lack of commitment or responsibility but rather seen as a symptom of young people trying to adapt to a system where both the distribution of responsibility, the emotional rules and the options for action can be said to work against them on a deeper level, which they are not aware of.

Indholdsfortegnelse

Problemfelt	1
Klimaforandringerne og dens konsekvenser	1
”Klimaets tilstand gør, her og nu, ondt på os”	1
Forskning om klimarelaterende psykiske lidelse	2
Tabet af hvad?	4
Klimatræthed blandt unge	6
Begrebsafklaring	8
Unge i specialet	8
Er klimatræthed en følelse?	8
Speciale samarbejde	8
Videnskabsteoretisk ståsted	10
Analyse strategi kort fortalt	11
Metode	13
Det kvalitative forskningsdesign og induktiv metode-valg	13
Eksplorativ forskningsstrategi	14
Interview som dataindsamlingsmetode	14
Operationalisering og interview guide	15
Rekruttering	16
Onlineinterview	17
Transskribering	18
Brugen af AI	19
Etik	19
Præsentation af informanterne	21
Ane: Dommedagen hvor vi alle kan gøre en forskel	21
Anja og plastikposerne	22
Jan og søgningen efter viden	22
Marie: afstand og skuffelse	23
Mia: Er det blot en del af jordens cyklus?	24
Niels et radikalt skifte	25
Rie og klimaforstoppelsen	26
Tina, et ambivalent ståsted	27
Teori	29
Discourses of climate delay	29

Fossil økonomi og stofskifteteorien	30
Arlie Hochschild	31
Tematisk analyse	33
Den lille aktør i det store spil – ligegyldighedens position.....	33
Den individualiserede aktør.....	33
Kritik af det store spil	35
Delkonklusion.....	37
Diskussion.....	37
Klimasnak i tomgang.....	38
Delkonklusion.....	39
Diskussion.....	40
Bæredygtighed vs. Hverdagsøkonomi.....	40
Delkonklusion.....	43
Diskussion.....	44
Mellem træthed og tilpasning – følelsesmæssige strategier i mødet med klimakrisen	44
Surface og deep acting.....	47
Delkonklusion.....	48
Diskussion.....	48
Konklusion.....	50
Metodisk diskussion	52
Analytisk generaliserbarhed.....	53
Informanternes akademiske baggrund.....	53
Diskussion af hvordan eksisterende forskning underbygger specialets analytiske ramme.....	53
Diskussion af hvordan teorien bidrager til at generalisere de empiriske fund	55
Til videre forskning.....	57
Litteraturliste	58

Problemfelt

Klimaforandringerne og dens konsekvenser

For den enkelte kan det fremstå nærmest umuligt at undslippe de vedvarende og katastrofale narrativer om klimakrisen. Mediernes dækning af emnet er ikke nødvendigvis dominerende, da nyhedsbilledet i årets begyndelse eksempelvis var præget af dækningen af den amerikanske præsident Donald Trumps handlinger. Alligevel kan det opleves, som om klimakrisen altid ligger under overfladen som en dyster skygge, der kaster sin uro over hverdagen. For midt imellem nyheder om Donald Trumps handlinger, krigen i Ukraine og skoleskyderi i Sverige dukker der alligevel historier op om skovbrande i Los Angeles, oversvømmelser i Danmark og bekymrende varme i januar. Selv Trumps beslutning om at trække USA ud af Paris-aftalen får skyggen til at vokse. Det er således forståeligt, at det kan være udfordrende at undgå følelser af bekymring, når nyhedsmediernes gentagne gange rapporterer om katastrofale vejrfænomener, både nationalt og globalt.

I de mere velstående lande er det dog ikke nødvendigvis tabet af basale ressourcer som mad og drikke, der dominerer. I stedet peger videnskabelige undersøgelser på, at klimaforandringerne fører til offentlige sundhedskatastrofer, hvor menneskers helbred påvirkes på mange komplekse måder (Baal, Stiel & Schulte 2023: 2). Dette kan blandt andet involvere: *"varmeskader, infektiøse sygdomme, allergier, underernæring og psykiske sygdomme"* (ibid.). Der er altså tale om både somatiske og psykiske lidelser som følge af klimaforandringerne. For de somatiske lidelser er det nemmere at måle den konkrete påvirkning, sværere bliver det, når der er tale om de psykiske sygdomme. Forskning peger altså i retning af at den mentale sundhed påvirkes af klimaforandringerne og særligt ved de yngre generationer (Jessen et al. 2023). Derfor vil fokuspunktet i denne opgave have springbræt i de negative følelser, som klimaforandringerne fremkalder hos unge.

"Klimaets tilstand gør, her og nu, ondt på os" (Petersen 2020)

De psykiske lidelser, der ofte fremtræder i forbindelse med klimaforandringerne og bevidstheden herom, er depression, angst og stress (Gianfredi et al. 2024). Klimaangst er et stadig mere udbredt begreb, som refererer til den angst eller depression, der kan opstå hos en person som en reaktion på klimaforandringerne og miljøødelæggelserne (Dina 2023). Det er normalt at opleve følelser som bekymring eller vrede over klimakrisen, men når disse følelser bliver overvældende, kan det lede til helbredsmæssige udfordringer. Denne form for angst eller depression kan manifestere sig som en intensiv følelse, der har potentiale til at overskygge andre aspekter af tilværelsen, og kan derfor

udmunde sig i symptomer som søvnløshed, hjertebanken eller følelsen af håbløshed, hvorfor det kan påvirke personens tanker, handlinger samt generelle livskvalitet (Dina 2023). Klimaangst kan også skabe klimastress, når en person for eksempel har oplevelsen af, at andre ikke deler samme bekymringer, proaktive handling eller ikke forstår de følelsesmæssige reaktioner personen har (ibid.). Ved klimaorienteret stress indikerer forskning, at klimaforandringer ikke kun kan føre til posttraumatiske stresslidelser, som en reaktion på direkte traumatiske oplevelser forårsaget af klimaforandringer. Klimaorienteret stress kan ligeledes manifestere sig som prætraumatisk stress eller moderat til alvorlig angst relateret, som opstår ved angsten for forventede fremtidige kriser. Det vil sige, at stress og angst ikke nødvendigvis opstår som en umiddelbar reaktion på igangværende naturkatastrofer, men også som en bekymring for potentielle fremtidige klimahændelser (Gifford & Gifford 2016).

Forskning om klimarelaterende psykiske lidelse

Ud fra en systematisk gennemgang af den eksisterende litteratur omkring opfattelse af klimaforandringer og mental sundhed, har Gianfredi et al. (2024) fundet at selve bevidstheden om klimaforandringerne kan resultere i øgede niveauer af blandt andet stress, angst og depression (Gianfredi et al. 2024: 227). Hvorfor de påpeger vigtigheden ved ikke blot at fokusere på de direkte miljømæssige og sundhedsmæssige konsekvenser forandringerne har men også overveje de indirekte påvirkninger (ibid.). Kvantitative undersøgelser indikerer, at forekomsten af bekymringer om fremtiden, angst og stress er særligt høj blandt respondenter, der udviser en markant bevidsthed om klimaforandringerne (Gianfredi et al. 2024: 222). Ved kvalitative undersøgelser beretter informanterne at bevidstheden om klimaforandringerne påvirker den daglige aktiviteter og mentale velvære negativt (ibid.).

Maya K. Gislason, Angel M. Kennedy & Stephanie M. Witham lektorer i sundhedsvidenskab ved Simon Fraser University i Canada præsenterer i deres videnskabelige artikel (2021), at et negativt fokus på klimaforandringerne kan medføre begrænsninger på diskursen om og muligheden for modstandsdygtige og kreative løsninger (Gislason, Kennedy & Witham 2021: 8). En af hovedpointerne i denne undersøgelse er vigtigheden af at tage unges mental helbred alvorligt i ungdomsårene, hvortil de kobler det til de stadig voksende psykiske problematikker unge oplever som følge af klimaforandringerne (Gislason, Kennedy & Witham 2021). Af den grund ser de det nødvendigt at producere evidensbaseret forskning til at skabe en forståelse af, hvordan børn og unges mentale sundhed generelt bliver påvirket af klimaforandringerne (Gislason, Kennedy & Witham

2021: 7). Det tyder på at unge er generelt opmærksom på klimaforandringerne og dens konsekvenser, men de oplever blandt andet en magtesløshed over for situationen, som følge af en oplevelse af manglende kontrol over eget liv, og frustration over ikke at have indflydelse og kunne deltage i den politiske beslutningsproces (Gislason, Kennedy & Witham 2021: 8). Der tegnes et billede af, at unge i høj grad er bevidste om klimaforandringerne og udtrykker bekymring for konsekvenserne heraf, både i relation til deres eget liv og i et bredere perspektiv. Nogle unge har endda en frygt for, at klimaændringerne kan føre til verdens undergang inden for deres levetid. (ibid.). Mediernes vedvarende fokus på de negative aspekter af klimaforandringerne bidrager ikke til at forme narrativer, der fremhæver udsigten til en håbefuld og positiv fremtid (Gislason, Kennedy & Witham 2021: 8-9). Gislason, Kennedy & Witham (2021) påpeger derfor, at der er behov for at opbygge modstandsdygtighed i forhold til klimaforandringernes psykiske belastninger i de unge. Forskning tyder på at unge kan blive mere engagerede gennem lokal aktivisme samt selvudfoldelse og dermed bidrage med nye og kreative løsninger (Gislason, Kennedy & Witham 2021: 8-10). Ifølge Gislason, Kennedy & Witham (2021) har de globale klimastrejker vist, at unge er særdeles effektive til hurtigt og målrettet at organisere sig (Gislason, Kennedy & Witham 2021: 9). Samtidig udtrykker Gislason, Kennedy & Witham en væsentlig bekymring for de mentale udfordringer, som blandt andet den negative opmærksomhed på klimaforandringerne kan medføre for unge (Gislason, Kennedy & Witham 2021: 8). Dog kan jeg ikke undgå at fornemme en vis grad af ansvarsfralæggelse, hvor opmærksomheden på unges mentale helbred primært synes at være motiveret af et ønske om at bevare deres engagement i klimafremmende initiativer og aktiviteter – hvor ansvaret for at redde planeten hviler på deres skuldre.

Både Gianfredi et al. (2024) og Gislason, Kennedy & Witham (2021) beskriver, hvordan bevidstheden om klimaforandringer har negative påvirkning på menneskers mentale helbred, og de opfordrer til en opbyggelse af mere modstandskraft for at sikre bedre mental helbred men også sikre løsninger til klimaforandringerne i fremtiden. De mangler dog at fokusere på, hvilke konsekvenser det kan have hvis der opstår for meget modstandskraft mod bevidstheden om klimaforandringerne.

Ifølge en tysk survey af medicinstuderende i 2022 svarede 85 procent af de adspurgte, at de bekymrer sig mere for klimaforandringerne i dag sammenlignet med for fem år siden. 75 procent af de adspurgte svarede, at de bekymrer sig mere om klimaforandringerne i dag end for tre år siden og til sidst svarede 33 procent at de bekymrer sig mere i dag end for et år siden (Schwaab et al. 2022: 5). Det antyder derfor en tendens til stigende bekymring for klimaforandringerne. Undersøgelsens resultater pegede på en øget risiko for klimarelateret stress, men samtidig viste den, at der i mindre grad var antydninger

til, at den ville udvikle sig til depression, angst eller traumatiske symptomer blandt de adspurgte. Der bliver hertil pointeret at selvom klimarelateret stress forekommer, spiller modstandskraftfaktorer en rolle i forebyggelsen af udviklingen af klimarelaterede psykiske lidelser (Schwaab et al. 2022: 10). I forlængelse af denne undersøgelse vil jeg også inddrage Kathrina Van Baal, Stephanie Stiel og Peter Schulte (2023) repræsentative tværsnitsundersøgelse af den tyske befolkning fra 2023. Undersøgelsens resultater viste nemlig, at flertallet af respondenterne anerkendte klimaforandringernes negative indvirkning på menneskers sundhed. Dog fremgik det samtidig, at størstedelen opfattede andre befolkningsgrupper som væsentligt mere udsatte end dem selv, hvilket havde en indflydelse på deres egen engagement i klimahandling (Baal, Stiel & Schulte 2023: 8-9). Denne oplevede distance til klimakrisens alvor kan således være medvirkende til manglende klimaorienteret handling. I en dansk kontekst var klimabekymringerne en del af Tryghedsmålingerne i 2021, og viste at 22 procent var meget bekymret, 42 procent var bekymret, mens 26 procent var mindre bekymret og 10 procent var helt ubekymret (Andersen et al. 2021: 62). Med andre ord kan det udledes, at for cirka hver femte af respondenterne er klimaforandringerne blevet en dominerende bekymring (Andersen et al. 2021: 62). Dog er klimamålingerne ikke fokuseret på de unges klimarelaterede lidelser og bekymringer, men giver i stedet et overordnet billede af, hvordan den samlede befolkning har det. Hertil kan det inddrages at dr.dk publicerede en artikel, der berører en undersøgelse foretaget af Epinion for Ultra Nyt, DR's nyhedsprogram for børn (Linkhorst 2024). Undersøgelsen viste, at 27 procent af børn i alderen 9 til 14 år angav, at de bekymrer sig om klimaet mindst én gang om ugen. Også Børnetelefonen beretter i artiklen om oplevelser af, at børn og unge ringer ind med klima relaterede bekymringer, hvortil det især er bekymringerne for fremtiden, som fylder (ibid.). Til trods for at der ikke er tale om en videnskabelig artikel i traditionel forstand, peger den på en tendens til, at børn helt ned i 9-årsalderen oplever bekymringer relaterede til klimaforandringerne.

Tabet af hvad?

Den præsenterede litteratur påpeger en sammenhæng mellem bevidsthed om klimaforandringer og forekomsten af klimaangst, stress og depression. Forskningen indikerer desuden et behov for øget indsats i at styrke individers modstandsdygtighed for at forebygge disse mentale lidelser. Samtidig fremgår det, at en manglende bevidsthed om klimaforandringernes konsekvenser for eget liv kan reducere incitamentet til klimaorienteret handlinger. Disse modsætningsforhold kan også findes i Anders Petersens kapitel ” Når klimaets tilstand gør ondt - *Følelser i klimakrisens tid*” i bogen ”Det Går Til Helvet. Eller?” (Petersen 2020). Petersen argumenter her i for at et øget fokus på følelser kan

være hjælpen i den rigtige retning, blandt andet når det kommer til muligheden for at forstå klimakrisen samt hvilke følelser han mener der bør vækkes for, at der bliver løsnet op i hvad han kalder handlingsforstoppelsen (Petersen 2020: 92). Uanset om der er tale om klimaangst, klimastress eller andre klimaorienteret følelser og reaktioner, påpeger Petersen en fællesnævner nemlig tab (Petersen 2020: 98). Tabet af arter, tabet af biodiversitet, tabet af habitater og tabet af verden som vi kender den. For mennesker henviser Petersen til et tab af udsigterne til en bedre fremtid, samt at den nye generation står med en urimelig genopbygningsopgave, som kan ses næsten umulig at komme i mål med (Petersen 2020: 98). For det modsatte, nemlig manglende klimahandlinger, vil Petersen delvist forklare det ved en opfindelse af egen klimafrihed. En frihed der, ifølge Petersen, handler om ikke at lade den dårlige samvittighed trænge sig på, når man spiser en rød ribeye eller tager flyet til all inklusive hotellet i Mallorca (Petersen 2020: 95). For Petersen handler dette om, at indignationen ikke er blevet vagt, og at det for alvor ikke er gået op for mennesker hvad der rent faktisk er ved at gå tabt (Petersen 2020: 100). Men er det tilfældet, og kan det være den eneste forklaring? Kan vi tilskrive en fralæggelse af dårlig samvittighed og en manglende indignation, som værende årsagen til et tilvalg af den røde ribeye og all inclusive rejser? Kan det måske ikke også skyldes selv samme fællesnævner, som Petersen påpeger ved de klimaorienterede følelser, nemlig tab? For nogle mennesker kan deres identitet være bygget op omkring de fire årlige rejser til syden, eller den miljøtunge bil og den røde ribeye med bearnaise. Måske handler den manglende handling på klimaforandringerne i virkeligheden om modstanden mod tabet af sig selv, sin identitet og det liv man aktivt har tilvalgt. Når klimaaktivister påpeger nødvendigheden af omfattende livsstilsændringer for at afværge klimakrisen, kan dette opleves som en direkte udfordring af individets autonomi og værdier. For mange, der ikke selv oplever klimaforandringerne som akut truende, kan konsekvenserne synes abstrakte eller ubetydelige, for eksempel lidt mere regn eller mildere vintre.

På samme måde som Gislason, Kennedy og Witham (2021) peger Petersen på, at håbet for fremtiden primært hviler på de unge, både i deres tilgang til klimafremmende handlinger og deres engagement i at holde de ældre generationer ansvarlige for at sikre en fælles indsats mod klimaforandringer (Petersen 2020: 104). Lidt provokerende formuleret kan det således fremstå, som om fokus på unges mentale helbred primært har til formål at sikre deres vedvarende engagement i klimafremmende handlinger.

En gennemgang af eksisterende forskning om unges følelsesmæssige reaktioner på klimaforandringer viser et dominerende fokus på de psykologiske konsekvenser, herunder angst, stress og depression. Der synes at være et ønske om at styrke unges modstandsdygtighed, både for at sikre deres mentale

helbred og for at understøtte deres evne til at bidrage til den grønne omstilling og træffe bæredygtige valg. Omvendt peger forskningen på, at manglende klimaorienterede handlinger ofte forklares med en begrænset oplevelse af klimaforandringernes konsekvenser på egen krop. Dog er et begrebet som *klimatræthed* blandt unge i vid udstrækning fraværende i den eksisterende litteratur.

Klimatræthed blandt unge

Konstante rapportager om vejrkatastrofer i nyhederne. Stress, angst, depression og frygten for fremtiden. Tabet af naturen. Tabet af personlig individualitet og fri vilje. Et øget pres på at redde jorden og skabe en bedre fremtid. Øget bevidsthed og bekymring om klimaforandringerne. Puha og husk at trække vejret. Mange tanker og bekymringer der alle relaterer sig til klimaforandringerne. Det kan være helt udmattende blot at læse, og noget tyder ligeledes på at dette også er ved at opstå i den yngre generation. Gymnasielærer Helle Schulz Bildsøe Lafrenz, oplevede klimatræthed og klimaopgivenhed blandt hendes gymnasieelever, når hun præsenterede klima som emne (Kelgren 2023). *“De så rigtig trætte ud i ansigterne,”* fortæller hun om deres reaktion og tilføjer: *“Eleverne var trætte af den løftede pegefinger, der tit er med i naturfagenes tilgang til klimakrisen, og så håbløsheden. Der var intet fokus på, at der er håb for fremtiden”* (Kelgren 2023). Lafrenz fortæller at hun oplever en form for modstandsreaktion fra eleverne, og tilskriver den retoriske håbløshed der er forbundet med klimakrisen. Hendes opfattelse var, at modstanden var af en sådan karakter, at Lafrenz så det nødvendigt at omstrukturere undervisningen, og det gav ifølge hende gode resultater når det kom til elevernes tilgange til klimakrisen. *“De kunne ikke få armene ned.”* fortæller hun om den nye undervisningstilgang (Kelgren 2023). Efterfølgende har Lafrenz valgt at skrive og udgive en bog på baggrund af hendes nye undervisningstilgang. Bogen hedder *CLI-FI – Writing For Change*, og har til formål at skabe et positivt og handlekraftigt blik, og derved modarbejde klimatræthed, men også andre klimarelaterede følelser så som klimaangst (ibid.). I sin beskrivelse af baggrunden for at skrive bogen inddrager Helle Schulz Bildsøe Lafrenz enkelte andenhåndsfortællinger om sine oplevelser med eleverne. Dog giver hverken denne beskrivelse eller selve bogen en egentlig forståelse af, hvad klimatræthed reelt indebærer set fra de unges perspektiv.

” Klimatræthed sniger sig ifølge eksperter ind rundt omkring i Norden og bekymringen er, at de nordiske lande ikke når de mål, vi har sat os for. ” (Norden 2024). Sådan skriver The Nordic Co-operation (2024) om en af dagsordenerne på Nordens dag 2024. The Nordic Co-operation er et officielt samarbejde mellem Danmark, Grønland, Norge, Sverige, Finland, Island, Færøerne og Åland, som har til hensigt at gøre Norden den mest bæredygtige region (Norden n.d). I forbindelse

med klimatrætheden peger de på nogle årsagsforklaringer: nogle unge er trætte af udskamning, for andre er der større interesse for nye kriser, nogle sidder stadig fast i gamle vaner, mens andre føler at de har mistet håbet (Norden 2024). Ifølge seniorrådgiver ved Nordisk Ministerråd Mikael Carboni Kelk er det essentielt for den grønne omstilling at overvinde denne klimatræthed (Norden 2023: 0.20). Hertil tilføjer seniorkonsulent ved klimaambassaden Stefan Bruse Thor Straten at de unge mangler et handlerum og kompetencer og for at se at hver enkelt handling kan gøre en forskel (Norden 2023: 0.29). Derfor åbnede de ved Nordens dag 2024 en dialog om, hvordan der kan skrues op for den grønne omstilling. En af deltagerne gymnasieeleven Karl, fortæller at for ham er klimaforandringerne blevet en sort sky som bare hænger der, og som er svær at forholde sig til. Han har en oplevelse af, at ansvaret ligger meget på de unge, i forhold til at komme verden til undsætning, men at han har en oplevelse af, at de unge bare ikke ved hvordan de skal gøre det (Norden 2023:1.00). En anden deltager er klimaaktivist Alice, som påpeger at man nemt kan få en oplevelse af, at man skal være på en bestemt måde for eksempel være veganer og købe genbrug, men for hende er et vigtigt budskab at dette ikke er tilfældet og at mange forskellige bidrag er vigtige (Norden 2023: 1.40). Formålet med sådan en dag og at åbne dialoger, er at sikre positiv udvikling i bæredygtigheden blandt de otte lande ved blandt andet at komme klimatrætheden til livs. Dog mangler centrale elementer i denne indsats, herunder en systematisk og videnskabelig baseret kortlægning af hvilke underliggende årsager der kan ligge til grund for klimatræthed, samt en forståelse af, hvordan den manifesterer sig blandt unge.

Der synes at være opstået en form for apati over for klimakrisen, hvor det er uklart, om der er tale om træthed, modstand, et aktivt fravalg eller blot manglende interesse. Lafrenz forbinder fænomenet med opgivenhed og magtesløshed, mens The Nordic Co-operation peger på, at opmærksomheden på andre kriser samt fastgroede vaner kan spille en rolle. Fælles for disse perspektiver er, at de ikke hviler på videnskabelige undersøgelser, og ej heller skaber en forståelse af hvad der kan ligge til grund for klimatrætheden. På baggrund af dette vil der i nærværende speciale være følgende problemformulering:

Hvilken rolle spiller underliggende mekanismer, strukturer og følelsesnormer og følelsesregler på unges klimatræthed?

Begrebsafklaring

For at skabe gennemsigtighed omkring specialets problemformulering, præsenteres i det følgende en begrebsafklaring. Dette skal sikre, en fælles forståelse af, hvordan nøglebegreber bliver anvendt og forstået gennem hele specialet.

Unge i specialet

Begrebet *unge* var ved specialets opstart hen tænkt at indkredse personer mellem 18 og 25 år. Jeg valgte dog at udvide aldersgruppen til 30 år, da der forholdsvis hurtigt meldte sig informanter som var ældre end 25 år, derudover er der ikke nogen under 20 år. Hensigten blev derfor at undersøge den/de generationer som er opvokset med klimaforandringerne, hvorfor en aldersgruppe på 20 til 30 år, var et godt udgangspunkt. Dog kom der tre informanter over 30 år, hvoraf den ældste er 33 år på tidspunktet for interviewet. Det betyder altså, at når der i specialet skrives *unge*, henvises der derfor til den alders gruppe 20 til 33 år.

Er klimatræthed en følelse?

I dette speciale forstås *træthed* ikke som en fysiologisk tilstand, men som en følelse i sociologisk forstand, det vil sige som en emotion. Hvor begrebet *følelse* i daglig tale kan dække over både kropslige fornemmelser som sult eller fysisk udmattelse og mere komplekse emotionelle tilstande, er det netop den sidstnævnte betydning, der er i fokus her (Bo & Jacobsen: 2015: 15). Træthed forstås derfor som en intentionel og kulturelt formet emotion, der er rettet mod noget, altså er genstandsbundne, i dette tilfælde klimaforandringer (ibid.), hvorfor dette speciale ikke har til hensigt at undersøge klimatræthed ud fra en fysisk træthed, men snarere som en emotionel træthed. Det betyder at når der i specialet skrives klimatræthed, træthed eller følelse, henviser det til netop denne emotionelle forståelse.

Speciale samarbejde

I forbindelse med min 9. semesters praktik indgik jeg i teamet Strategi og Videndeling hos Aalborg Forsyning, hvor jeg undersøgte fremtidens rekrutteringsudfordringer. Mit fokus var på, hvordan den forventede mangel på arbejdskraft kan påvirke virksomheden fra et strategisk perspektiv. På baggrund af analysen udarbejdede jeg forslag til, hvordan virksomheden kan styrke sin konkurrenceevne i lyset af disse udfordringer. I denne sammenhæng anvendte jeg push-pull-teorien til at analysere, hvordan virksomheden strategisk kan tiltrække (pull) flere medarbejdere i fremtiden, samt hvilke faktorer der potentielt kan virke afskrækkende (push) (Ejrnæs 2014: 386). Virksomheden prioriterer i høj grad at

være en ledende aktør inden for den grønne omstilling og positionere sig som en bæredygtig virksomhed. Dette afspejles blandt andet i deres engagement i at fremme bæredygtig udvikling, herunder etablering af grønne testcentre (Norbis Park, n.d.; Aalborg Forsyning, n.d.). Jeg så at virksomheden opfatter deres engagement i den grønne omstilling som en stærk pull-faktor for fremtidige medarbejdere. Imidlertid blev min nysgerrighed vakt, da jeg under en praktikvejledning på universitetet hørte vores koordinator beskrive de nye sociologistuderende som klimatrætte og uden interesse for at arbejde med klima- og miljørelaterede emner. Dette rejser spørgsmålet om, hvorvidt en virksomhed som Aalborg Forsyning, der i høj grad profilerer sig på sin ambition om grøn omstilling, kan blive påvirket af en kommende generation af arbejdstagere, der ikke længere orker at beskæftige sig med emnet. Særligt set i lyset af den forventede mangel på arbejdskraft i fremtiden fandt jeg det relevant at undersøge klimatræthed blandt unge. Imidlertid viste en gennemgang af den eksisterende litteratur, at den videnskabelige forskning på området er begrænset. Hittidige studier om klimaforandrings følelsesmæssige påvirkning har primært fokuseret på angst og depression, da er klimatræthed blandt unge er nævnt i visse ikke videnskabelige undersøgelser. Jeg drøftede derfor denne tendens med Aalborg Forsyning, som udtrykte stor interesse for at få en dybere forståelse af fænomenet. På den baggrund blev vi enige om at indgå i et samarbejde med henblik på at kortlægge, hvilken rolle underliggende mekanismer, strukturer og følelsesmæssige regler spiller på unges klimatræthed. Dette arbejde tager udgangspunkt i den nuværende mangel videnskabsbaseret viden på fænomenet, da en sådan kortlægning må gå forud for en løsningsorienteret tilgang.

Da denne undersøgelse ikke direkte omhandler medarbejderne i Aalborg Forsyning, vil deres primære rolle i samarbejdet være at stille en kontorplads til rådighed samt yde praktisk støtte efter behov. Dette har involveret støtte i rekrutteringsprocessen af informanter, hvilket vil blive uddybet nærmere i specialets metodiske afsnit.

Videnskabsteoretisk ståsted

I det følgende afsnit præsenteres det videnskabsteoretiske ståsted for nærværende speciale. Formålet med denne præsentation er at skabe en forståelse for den videnskabsteoretiske tilgang, der har dannet grundlag for specialets udarbejdelse. Derudover også at skabe forståelse for den udvikling det videnskabelige ståsted har taget gennem udarbejdelsen af specialet, samt hvilke tanker der har været herom. Det vil løbende i specialet blive belyst, hvordan den videnskabsteoretiske position understøtter de øvrige elementer af undersøgelsen.

Ved specialets spæde start var hensigten at udforme det fra et fænomenologisk ståsted, hovedsageligt fordi unges personære oplevelse af klimatræthed var minimal i den eksisterende forskning. Hensigten var derfor at opbygge specialet med en ontologisk antagelse om, at der ikke eksisterer en objektiv, underliggende virkelighed, men at virkeligheden er det, som viser sig for erfaringen (Juul 2012:65). Samt et epistemologisk ståsted baseret på antagelsen om, at der ikke eksisterer en verden uafhængig af de unges subjektive og intersubjektive erfaringsverdner (Juul 2012:67+69). Formålet ville i dette tilfælde være at indfange de unges umiddelbare forståelser og oplevelser af fænomenet klimatræthed med henblik på at opnå indsigt i, hvordan klimatræthed erfares fra deres perspektiv. Viden om klimatræthed ville dermed udelukkende være forankret i informanternes egne erkendelser og levede erfaringer.

Efter indsamlingen af empirien blev det dog tydeligt at det fænomenologiske ståsted, ikke var det mest tilstrækkelige til at rumme specialets analytiske ambitioner. Hvor og hvordan denne erkendelse opstod, vil fremgå løbende i de analytiske refleksioner. Af den grund omstrukturerede jeg det videnskabsteoretiske ståsted til kritisk realisme, og da forholdet mellem problemformuleringen og det videnskabsteoretiske ståsted er gensidig afhængig, var det ligeledes nødvendigt at lave en omformulering hertil. Dette skyldes at problemstillingen influerer valget af videnskabsteori, samtidig med at det videnskabsteoretiske grundlag har en væsentlig indflydelse på udformningen af problemformuleringen (Ingemann et al. 2018:50). Det vil derfor være nærliggende, at det videnskabsteoretiske afsæt er i overensstemmelse med problemformuleringen, da videnskabsteorien bidrager til en præcisering af de erkendelsesmål, der danner grundlag for specialet.

Inden for kritisk realisme anskues videnskabelig viden som et socialt konstrueret produkt (Buch-Hansen & Nielsen 2012:284). Det videnskabelige arbejde har til formål at bevæge sig fra en forståelse af de observerbare fænomener på virkelighedens overflade til en dybere indsigt i de underliggende strukturer og mekanismer, der genererer disse fænomener (ibid.). Specialet, særligt analysen og

konklusionen, bygger på den kritisk realistiske antagelse om at den virkelige verden eksisterer uafhængigt af menneskers erkendelse herom, samt at viden om denne virkelighed er midlertidig, kontekstuel og påvirkes af adskillige sociale forhold (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 278-279). Jeg ønsker derfor at undersøge hvilken rolle underliggende mekanismer og strukturerer spiller for unges klimatræthed. I forsøget på at indgå i det kritisk realistiske ståsted er det nødvendigt at have de to følgende centrale begreber for øje. *Den intransitive dimension*, som sættes i sammenhæng med ontologi, fokuserer på de objekter, som videnskaben søger viden om, og som til enhver tid eksisterer uafhængigt af individers opfattelse af dem (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 280-181). Den intransitive dimension for nærværende speciale forholder sig derfor til, at trods den manglende videnskabelige opmærksomhed omkring klimatræthed blandt unge, ændre det ikke ved fænomenets virkelighed eller betydning for de unge, der oplever det. *Den transitive dimension*, som sættes i forlængelse med epistemologi, forstås som 'videnskabens råmateriale' og udgør det erkendelsesmæssige grundlag, der muliggør udviklingen af ny viden til at forstå den transitive dimension (Buch-Hansen & Nielsen: 2012: 280+284). Denne dimension vil derfor i særdeleshed komme til udtryk i analysen, igennem de teoretiske betragtninger og analytiske redskaber, jeg gøre brug af, i forsøget på at besvare problemformuleringen. Ved at have disse to dimensioner for øje, bliver det muligt at tilvaribringe en dybere forståelse af den intransitive fænomen, klimatræthed, ved at analytiske at producere ny viden gennem redskaberne i den transitive dimension.

Formålet med dette bliver at skabe mulighed for bevægelsen fra de unges udtalelser og oplevelser til en dybere forståelse af de strukturelle og underliggende mekanismer, som kan være på spil i forbindelse med den klimatræthed de oplever.

Analyse strategi kort fortalt

Det vil særligt være i den analytiske og konkluderende del af specialet, at den kritiske realisme særligt træder frem. Dette skyldes dels behovet for omstrukturering, men også at den ontologiske virkelighed i kritisk realisme opdeles i tre domæner (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 281-282). *Det empiriske domæne*, afspejler menneskers erfaringer og oplevelser, hvorfor det er at finde i de unges subjektive fortællinger om klimatrætheden (ibid.). *Det faktiske domæne*, er de faktiske hændelser og fænomener som finder sted hvad end de erfares af de unge eller ej, og vil derfor særligt fremtræde i analysen ud fra hvad jeg ser der sker (ibid.). Det tredje og sidste er *det dybe domæne*, hvor i det kritisk realistiske videnskabsteoretisk ståsted pointerer genstandsfeltet bør findes, da dette domæne omfatter de ikke observerbare strukturer og mekanismer, som kan ligge til grund og genererer de fænomener, der

manifesterer sig i det faktiske domæne (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 281-282). Dette vil særligt komme til udtryk gennem analysen, hvor jeg vil søge efter de underliggende mekanismer, som kan spille en rolle for klimatræthed, uden et ønske om at afdække en entydig sandhed (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 285).

Ved at ændre det videnskabsteoretisk ståsted fra det fænomenologiske til kritisk realisme, anerkender jeg at de unges subjektive oplevelser af klimatræthed er væsentlige for at kunne afdække de bagvedliggende strukturer, som enten producere eller former disse oplevelser for de unge. Den kritisk realistiske tilgang giver mulighed for at gå bag om det umiddelbar observerbare og derved undersøge de underliggende mekanismer og strukturer, som skubber til klimatrætheden. Jeg vil derved ikke blot forsøge at skrive de unges egne oplevelser, som fænomenologien ville have givet, men jeg vil forsøge at skabe en forståelse for hvorfor de oplever klimatrætheden og særligt hver der kan være på spil hertil.

Metode

Som redegjort i tidligere afsnit, tilgik jeg dette speciale ud fra et fænomenologisk ståsted, hvorfor visse beslutninger vil være mere præget af denne end kritisk realisme. For at styrke specialets transparens præsenteres i det følgende afsnit de metodiske tilgange i relation til de oprindeligt antagende fænomenologiske idéer, i en lidt forkortet version, da det var denne ramme jeg tilgik specialets opbygning og metodiske valg udefra. Hensigten med specialet var at iscenesætte de unges egne personnære oplevelser omkring klimatræthed. Gennem empirien, blev det dog tydeligt for mig, at det som i virkeligheden kom ud af det, var at der på tværs af informanterne fremgik underliggende mekanismer og strukturer, hvilket har lagt grund til den videnskabsteoretiske ændring. Dette har dog medført, at der i det kommende metodiske afsnit, vil argumenteres for valg ud fra et ønske om at frembringe de unges oplevelser, gennem et fænomenologisk ståsted. At omskrive de metodiske valg, så de passer ind i den kritisk realistiske videnskabsteoretisk retning, vil derfor give et kunstigt og ikke troværdigt billede af den konkrete fremgangsmåde. Tilstedeværelsen af den kritisk realistiske videnskabsteoretisk retning, vil derfor forekomme i de efterfølgende kapitler.

Det kommende metodiske kapitel indebærer blandt andet introduktion til specialets kvalitative, induktive- og eksplorative tilgang. Der vil ydermere forekomme en beskrivelse af, hvorfor og hvordan det løst strukturerede interview indgår i undersøgelsen og operationaliseringen hertil. Derudover vil der fremgå overvejelser i forbindelse med rekruttering, transskribering samt etik. Formålet er her at skabe en forståelse for, hvilke overvejelser der ligger til grund for de forskellige til- og fravalg for derved at sikre gennemsigtighed og højne den interne validitet.

Det kvalitative forskningsdesign og induktiv metode-valg

Ved ønsket om at undersøge hvordan de unge oplever klimatræthed, anses det kvalitative forskningsdesign med en induktiv tilgang som det mest relevante. Ved at gøre brug af den kvalitative metode, bliver det muligt at undersøge de unges egne oplevelser ud fra deres egne fortællinger. I forlængelse hermed, fremgår det at den kvalitative tilgang spiller særdeles godt sammen med fænomenologisk videnskabsteori, da den muliggør en dybdegående indsigt i menneskers livsverdener og de oplevelser, der træder frem for mig (Kjær & Kristiansen 2019). Indenfor fænomenologien er det essentielt, at jeg som forsker opnår epoché (Zahavi 2003: 21). Ved at sætte mine egne forforståelser, om klimatræthed i parentes skabes mulighed for at tilgå de unges unikke oplevelser og rene forståelser af fænomenet, som det træder frem i deres egen livsverden. Jeg ser det derfor nødvendigt at tilgå specialet ud fra det datadrevne induktive ståsted, således de teoretisk valg

genereres ud fra det empirisk indsamlede materiale (Bryman 2016a: 22-23; Bryman 2016b: 375). På denne måde besidder jeg ikke nogen teoretisk forudtagelser, hvilket gør det muligt at tilgå interviewsituationen med en åben tilgang og dermed styrke epoché. Jeg ville gennem denne kombination af fænomenologien, kvalitativ og induktiv tilgang, sikre en tæt sammenhæng mellem det empiriske og teoretiske, i et forsøg på at styrke speciales troværdighed (Bryman 2016b: 384).

Eksplorativ forskningsstrategi

I kraft af kombinationen af den kvalitative metode, induktive tilgang og fænomenologien, lægger dette speciale op til en meget åben og undersøgende tilgang til klimatræthed blandt unge. På baggrund af dette samt den beskedne viden om fænomenet, ser jeg det nødvendigt ligeledes at tilgå specialet ud fra en eksplorativ tilgang, da dette muliggør at undersøge fænomenet og danne en forståelse herom (Andersen 1999: 66). Dette bunder hovedsageligt i den manglende videnskabelige forskning om emnet, hvilket medfører at der ikke er meget eksisterende forskning at arbejde ud fra. Derudover vil jeg argumentere for, at den eksplorative tilgang også er nødvendigt for at forstå de faktorer, som ligger til grund for fænomenet uden at blive begrænset af fastlåste teoretiske antagelser.

Interview som dataindsamlingsmetode

I forbindelse med metodekombinationen begrænses dataindsamlingsmetode til dem der er tilgængelige inden for kvalitativ forskning. I og med at der i dette speciale hersker et ønske om at inddrage de unges egne oplevelser af klimatræthed, kan det være vanskeligt at gøre brug af observationer ligesom gymnasielæreren Helle Schulz Bildsøe (Kelgren 2023). I stedet er det nødvendigt at lade undersøgelsen bære præg af at spørge de unge selv.

På baggrund af dette, med afsæt i det fænomenologiske ståsted samt metodekombinationen, vil jeg gøre brug af interview som dataindsamlingsmetode. Det kan her argumenteres at det ved interview er essentielt at udvælge den rigtige strategi i forhold til hvordan man tilgår interviewsituationen (Kvale & Brinkmann 2015: 202-204). Valget af interviewstrategi bør afspejles af det epistemologiske standpunkt (Kvale & Brinkmann 2015: 204). I dette speciale anvendes derfor det løst strukturerede interviews med henblik på at tilgå samtalerne med en eksplorativ og åben tilgang (Kvale & Brinkmann 2015: 133). Qua den fænomenologiske og induktive tilgang er fokus at opnå en dybere forståelse af klimatræthed gennem informanternes egne fortællinger og perspektiver. Således vil interviewet ikke indeholde en stram struktur i form af fastlåste spørgsmål, men i stedet være opbygget løst og åbent og give plads til at de personlige erfaringer og fortællinger kan spire. For at opnå en så præcis og uforstyrret beskrivelse af, hvordan de unge oplever klimatræthed, vil jeg have et særligt

fokus på fænomenologisk reduktion og epoché. Formålet med at gøre brug af epoché, er at opnå fænomenologisk reduktion, som er fritstillingen af allerede eksisterende tematiseringer af sammenhæng mellem subjektet og verden, således jeg ikke på forhånd lader mine fordomme omkring klimatræthed styre interviewet og udarbejdelsen af interviewguiden (Zahavi 2003:21-22). For at opnå dette er det essentielt at jeg epistemologisk forsøger at opnå forestillingen om cogitationens domæne. Denne forestilling indebærer erkendelsen af, at den subjektivt oplevede virkelighed, er det eneste, som ikke kan betvivles. På den måde udgør de unges egne oplevelser og erfaringer, den eneste sandhed om verden, som jeg kan og bør forholde mig til (Juul 2012: 69; Solvang et al. 2023: 12). Her vil jeg have et særligt fokus på at sætte mine forforståelse og fordomme omkring klimatræthed i parentes, samt have en forståelse af at deres fortællinger er den eneste sandhed. Det er derfor afgørende, at jeg både tilgår interviewsituationen og udarbejdelsen af interviewguiden med epoché og cogitationens domæne. Dette sikrer en åben tilgang til informanternes oplevelser uden forudindtagede antagelser og muliggør en mere nuanceret forståelse af, hvordan de unge erfarer klimatræthed (Zahavi 2003:21-22; Juul 2012: 69). Dette indebærer blandt andet at give informanterne frihed til selv at afgøre, hvilke aspekter de finder relevante og væsentlige at dele, samt at udtrykke sig med deres egne ord uden at blive påvirket af mine forudindtagede antagelser eller forståelser (Tanggaard & Brinkmann 2020:43). Jeg sigter dermed mod at opnå en mere nuanceret forståelse af klimatræthed end den, der hidtil eksisterer, samt at bidrage med nye perspektiver til fænomenets forståelse.

Operationalisering og interview guide

For at sikre gennemsigtigheden og højne troværdigheden gennem specialet, er det essentielt for mig at præsentere den operationaliseringsproces der har gået forud for udarbejdelsen af interviewguiden.

Med afsæt i det metodiske- og videnskabsteoretiske ståsted er spørgsmålene i interviewguiden udformet som åbne spørgsmål. Inspirationen hertil er fundet i den, omend minimale, forskning der er på emnet (jf. Problemfeltet). Derudover fordrer det induktive og fænomenologiske ståsted, at jeg tilgik interviewet ud fra princippet om epoché og en forståelse af cognitions domæne, hvorfor jeg ikke har operationalisere konkrete og fastlåste spørgsmål. Det er sket ved at stille åbne og reflekterende spørgsmål for derved at lade informanternes fortællinger, forståelser og oplevelser omkring klimatræthed fylde. Jeg er dog bevidst om, at jeg selv er et ungt menneske, der er en del af den samme intersubjektive verden som informanterne. Det vil derfor være naivt ikke at anerkende min egen rolle i denne intersubjektivitet, og når dette sammenholdes med den begrænsede

videnskabelige forskning på området, kan det være uhensigtsmæssigt helt at undlade mine egne forestillinger i operationaliseringen af interviewguiden (Zahavi 2003:22). Med frygten for at fejle i forsøget på at opnå epoché, har jeg være særdeles opmærksom på at minimere min egen indflydelse i interviewsituationen for at undgå at påvirke informanternes udtalelser.

Jeg har tidligere erfaret af en interviewsituation ofte kan virke kunstig, og for informanterne være svært at gå direkte ind i, hvor de er i fokus og skal udtrykke sig frit. For at afhjælpe denne udfordring indledte jeg interviewet med at lade dem fortælle lidt om dem selv (Bilag 2). Inden for den fænomenologiske tilgang er det afgørende, at informanterne selv bestemmer, hvad der er relevant at del om deres egen baggrund og erfaringer, hvorfor jeg ikke har spurgt ind til konkrete informationer om dem (Juul 2012: 67). Derudover åbnede jeg lidt op for deres oplevelser af klimatræthed ved at stille et reflekterende spørgsmål om deres oplevelser af klimadebatten (Bilag 2:1). Derefter kommer en kategori af spørgsmål som handler om deres generelle oplevelse med klimaforandringerne (Bilag 2: 1-2). Formålet er her at opnå indsigt i, i hvilken grad klimaforandringerne men også bæredygtighed har påvirket og påvirker dem, samt hvilken rolle det spiller i deres liv. Derudover spørger jeg ind til, om de har oplevet at deres tanker omkring klimaforandringerne har ændret sig over tid for at undersøge, om de selv identificerer en udvikling eller et specifikt udgangspunkt for klimatrætheden (Bilag 2: 1-2). Den næste kategori går mere i dybden med klimatræthed som fænomen for at undersøge informanterne subjektive oplevelser og erfaringer (Bilag 2:2). Formålet er ikke kun at forstå klimatrætheden, men også at åbne for muligheden for at andre begreber eller forståelser bedre kan beskrive deres oplevelser, samt at åbne for deres egne fortællinger og oplevelser med klimatræthed. Derudover spørger jeg indtil, om de oplever, at deres omgangskreds har lignende erfaringer. Dette skal belyse, hvorvidt og hvordan deres oplevelser påvirkes af sociale relationer, samt hvordan den intersubjektive kontekst spiller en rolle i deres forståelse af klimatræthed. I den sidste kategori ønsker jeg at stille mere overordnede, reflekterende spørgsmål, hvilket indebærer spørgsmål om, hvad informanterne ville gøre, hvis de havde beslutningskraft, hvilke områder eller tiltag de mener er mangelfulde (Bilag 2: 2). Formålet her er at få indsigt i, hvor informanterne oplever en mangel i indsatsen omkring klimaforandringerne.

Rekruttering

I rekrutteringsprocessen havde jeg ligeledes de metodiske og videnskabsteoretiske tilgange for øje, hvilket især udformningen af informantsøgningsblanketten bærer præg af (Bilag 1). Jeg har her haft særligt fokus på at udforme blanketten uden at spørge direkte efter unge som er klimatrætte, da jeg er

af den overbevisning at mange sikkert ikke direkte påtager sig prædikatet klimatræt, men alligevel kan genkende nogle af de udsagn som relaterer sig hertil. Af den grund udformende jeg de fire udsagn som står øverst med fedskrift, for at vinde lidt genkendelighed ved fænomenet (Bilag 1). Samtidig har det været vigtigt for mig, at udsagnene ikke har påvirket eventuelle informanternes opfattelse, for på den måde at sikre deres unikke erfaringer og fortællinger. I toppen er informantsøgningsblanketten ses en illustration af en masse mennesker og en sort sky som dækker noget af himmelen, men mange af menneskerne virker ikke til at være særligt bekymret eller til at ligge mærke til skyen (Bilag 1). Denne illustration har jeg lavet ud fra at symbolisere, klimaet som den her sorte sky der hænger over hovederne på mennesker, men at klimatræthedens indtog i folk gør at de ikke lægger mærke til klimaet, bevidst eller ubevidst (jf. Problemfelt: 7).

Informantsøgningsblanketten startede jeg med at dele på henholdsvis Facebook og Instagram. Efter et døgn var blanketten blevet delt ni gange, og har derfor ramt en forholdsvis bred flade. Efter tre dage havde jeg fået tre informanter, hvorefter der opstod lidt stilstand. Informantsøgningsblanketten blev derfor delt via Aalborg Forsynings interne kommunikationsplatform med henblik på, at der eventuelt kunne være ansatte, hvis familiemedlemmer faldt inden for undersøgelsens målgruppe. Eller at nogle af de ansatte selv kunne være interesserede i at deltage. Dette resulterede i to informanter. I samme omgang valgte jeg at dele opslaget igen på Facebook og Instagram i håbet om at nå bredere ud, hvilket førte til rekrutteringen af de sidste tre informanter.

Onlineinterview

Af logistiske årsager blev størstedelen af interviewene, gennemført online, med undtagelse af to. De to fysiske interviews fandt sted efter ønske fra informanterne selv. Valget om at afholde de øvrige interviews online er dog ikke udelukkende praktisk begrundet, men hviler ligeledes på en række metodiske overvejelser, som vil blive præsenteret i det følgende afsnit.

Ulemperne ved det online formateret interview kan siges at stå i kø i fagbøgerne, blandt andet kritiseres den manglende ansigt-til-ansigt interaktion for at besværliggøre den ikkekropslige kommunikation (Ingemann et al. 2018:154). Ved manglende ansigt-til-ansigt interviews kan det være mere intuitivt at aflæse ansigtsudtryk og andet nonverbale kommunikation (Ingemann et al. 2018: 155; Kvale & Brinkmann 2015: 204). Jeg vil her argumentere for, at der er sket en forandring i tilgangen til og brugen af onlinearbejde og kommunikation. Brugen af onlineformatet fordrer en anderledes konstellation men også kompetencer for både interviewer og informant. Mine egne erfaringer med brugen af dette format, har fulgt mig gennem hele min studietid på universitetet. Som

følge af COVID-19 pandemien og den deraf nødvendige samfundsmæssige tilpasning vil jeg hævde, at mange i dag er bedre rustet til at håndtere computerunderstøttede arbejdsformer. I og med at jeg startede på universitetet i 2020, har store dele af min studietid foregået online. Det samme har gjort sig gældende ved semesterprojekter, hvor onlineinterviews har været dominerende, hvorfor erfaringen med onlineinterview er vokset. Jeg er derfor af den overbevisning, at vi som forskere ikke bør have samme begrænsede blik på onlineinterview, da der hertil ligeledes findes adskillige fordele. At tilbyde onlineinterview har fordele både for mig og for informanterne. For mig har det muliggjort en udvidelse af det geografiske aspekt, og vil derfor ikke blive begrænset af geografisk afstand (Kvale & Brinkmann 2015: 204). Derudover har jeg oplevet, at det har været lettere at rekruttere informanter, når der tilbydes online interview. For informanterne giver onlineformatet frihed til selv at vælge hvor de ønsker at befinde sig, hvilke kan skabe en følelse af tryghed, da de derved har mulighed for at deltage hjemmefra, frem for at befinde sig i et fremmed miljø.

Endvidere vil jeg dog understrege, at både aldersgruppen og det undersøgte emne, har afgørende betydning for, hvor velegnet onlineformatet er. Da denne undersøgelse fokuserer på unge i alderen 20-33 år, en aldersgruppe, der både har erfaring med diverse onlineformater fra COVID-19-perioden og kan forventes at have en høj teknologisk forståelse, vurderes onlineinterviews at være en velegnet metode. Derudover handler undersøgelsen om klimatræthed, som kan siges ikke at være af følsomt karakter, der kræver en øget grad af omsorg og sensitivitet i interviewsituationen.

Transskribering

For at gøre specialet transparent er det vigtigt at være åben omkring tankerne og udførslen i alle del elementer. Nedenfor følger derfor en kort redegørelse for de overvejelser, der har ligget til grund for transskriberingen af de gennemførte interviews.

Umiddelbart efter endt interview er samtalen blevet transskriberet, hvilket jeg har bestræbt mig på at gøre så hurtigt efter interviewet som muligt. Da transskriberingen både kan ses som en del af databehandlingen men også som en start på kodningsprocessen, er det for mig en styrke at transskribere interviewet, når det er frisk i hukommelsen (Kvale & Brinkmann 2015: 238). Dette skal understøtte ønsket om at transskribere ordret, hvad informanterne siger, for dermed at opnå deres autentiske oplevelser af klimatræthed. Derfor er det også relevant at inddrage de rene fortællinger, hvilket jeg sikrer ved blandt andet også at transskribere de ufuldendte sætninger. Jeg har dog, for læsevenlighedens skyld valgt at undlade interjektioner så som *åh* eller *øh*. Dette er desuden en

væsentlig del af at overholde de ontologiske og epistemologiske principper i fænomenologien (Juul 2012: 72).

Brugen af AI

I ønsket om at højne gennemsigtigheden i dette speciale, og i lyset af den hastige udvikling af generativ artificiel intelligens (GAI), ser jeg det nødvendigt at redegøre for hvilke roller GAI har spillet i udarbejdelsen af dette speciale.

Der er i dette speciale gjort brug af GAI til at rette tekststykker for stavefejl, grammatiske fejl samt sproglige fejl i det skriftlige produkt. Dette skyldes at jeg er ordblind, og til trods for adgang til diverse ordblindhjælpemidler, er disse ikke optimale til at identificere alle stave- og grammatiske fejl. Jeg har derfor gjort brug af GAI i de steder hvor min egne kompetencer ikke har været fyldestgørende, med det formål at gøre det skriftlige produkt mere læsevenligt. Det skal hertil pointeres at brugen af GAI skal foretages med yderste forsigtighed, særligt i forhold til personfølsomme oplysninger (Aalborg Universitet 2025). Jeg har i den forbindelse været varsom med at benytte dette retteværktøj i de analytiske kapitler, da det hovedsageligt er i disse kapitler hvor der kan fremgå personfølsomme informationer. Brugen af GAI i disse kapitler har derfor været begrænset, hvilket kapitlerne kan forventes at bære præg af. Derudover har jeg gjort brug af GAI til at tegne illustrationen på forsiden og illustrationen på informantsøgningsblanketten (Bilag 1). Jeg har selv haft ide om hvordan disse illustrationer skulle se ud, og har derved beskrevet dette for en GAI, for at den så har produceret disse.

Etik

Ved et hvert studie vil det forekomme nødvendige etiske overvejelser, af den ene eller den anden karakter. Etiske overvejelser, i forbindelse med kvalitative interview, opstår især på baggrund af de komplekse forhold, som kan opstå ved undersøgelser af individuelle udlægninger om private oplevelser, følelser og tanker (Kvale & Brinkmann 2015: 107). I forbindelse med interview deltagelsen, er det essentielt at sikre, at informanterne er indforståede med at deres deltagelse er frivillig og at interviewet optages med henblik på transskribering og analyse, hvorfor dette informeres og der opnås samtykke til ved interviewets start. For at sikre GDPR lovgivningen omkring opbevaring af personfølsomme data, er alle optagelser gemt på Teams, hvor de er tilgængelige i 60 dage og bliver derefter slettet (Aalborg Universitet 2025). Som følge af specialets fænomenologiske ståsted, er det vigtigt at jeg tilgår interviewet med epoche og derved frigøre mig fra mine egne forforståelse, for at kunne imødekomme informanternes livsverden fuldkommen. Det har derfor været

vigtigt at give plads og tid til at imødekomme, lytte og indtage informanternes egne fortællinger. Til sidst har det været vigtigt at beskytte informanternes identitet, hvorfor jeg gjort brug af pseudonavne og helt har undladt personnære detaljer, således udtalelserne ikke kan spores tilbage til de enkelte informanter (Kvale og Brinkmann 2015: 117). Derudover har der været ønsker fra en informant om at særligt en detalje bliver fjernet, hvilket jeg har imødekommet.

Præsentation af informanterne

Efter at have præsenteret det metodiske valg med udgangspunkt i den fænomenologiske videnskabsteori, som var den tilgang, specialet blev ført ud fra frem til og med interviewsituationen, vil de resterende kapitler tage afsæt i en kritisk realistisk videnskabsteoretisk ramme. Denne ændring begrundes i den empiri, der fremkom gennem informanternes fortællinger om klimatræthed, hvor fokus i højere grad var rettet mod deres forståelser af fænomenet frem for dybe følelsesoplevelser. På trods af, at klimatræthed i indeværende specialet behandles som en følelse, bar informanternes fortællinger i højere grad præget af, at der kunne ses underliggende strukturer og mekanismer. Derfor vil fænomenet klimatræthed og analysen i specialets videre forløb blive behandlet ud fra en kritisk realistisk videnskabsteoretisk tilgang.

I tråd med afspejlingen af det empiriske domæne vil det følgende kapitel indeholde præsentationer af de otte informanter, hvor deres egne fortællinger samt deres forståelser af klimatræthed præsenteres (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 281-282). Formålet er at skabe en tydelig forståelse af det udgangspunkt, hvorfra de senere analytiske betragtninger udvikles.

Ane: Dommedagen hvor vi alle kan gøre en forskel

Ane er en 20-årig kvinde, som til daglig studerer medicin på universitetet (Ane: 2). Ane fortæller at klimaforandringerne for hende er nemmere at konkretisere, hvorimod bæredygtighed for hende opleves mere udefinerbar (Ane: 5-6). Begge begreber er dog nogle, hun oplever ofte at støde på i hendes hverdag, blandt andet i nyhederne. Hun fortæller ligeledes at det fyldte i hendes folkeskole- og gymnasietid, hvor særligt projekter og undervisningsmateriale bar præg af klimaforandringer og bæredygtighed (Ane: 6-7+11). Alligevel oplevede Ane, at tankerne om emnerne forsvandt, i takt med at det ringede til frikvarter (Ane: 14). For Ane er klimatræthed forbundet med udmattelse og magtesløshed, fordi hun oplever at ansvaret bliver lagt over på det enkelte menneske (Ane: 4). Samtidig oplever Ane, at klimatræthed ikke er en manglende vilje til handling men som en frustration over, at til trods for at hun synes emnet dominerer debatten, forekommer der ikke en reel politisk eller erhvervsmæssig handling. Ane oplever at der i den offentlige debat omkring klimaforandringerne foreligger en *doomsday* retorik (Ane: 14). Den manglende handling og fortsatte udledning af CO₂ fra blandt andet større virksomheder, oplever hun, får hendes egne klimahandlinger til at føles ligegyldige (Ane: 12). Derudover oplever Ane, som studerende, at hun prioriterer skole, mental sundhed og økonomi, og det giver hende en oplevelse af at skubbe klimahandlingerne i baggrunden (Ane: 12). Derfor fortæller Ane også, at det hun ville ændre, var at der offentligt skulle forekomme

mere transparens omkring hvilke tiltag der rent faktisk bliver implementeret. Derudover fremsiger hun et ønske om, at klimafremmende handlinger tages mere alvorligt, især af politikere og store virksomheder (Ane: 16).

Anja og plastikposerne

Anja er i starten af 20'erne og studere jura, og beskriver sig selv som placeret lidt i midten af en klimabevidstheds graf (Anja: 3). Bæredygtighed minder Anja om hendes barndom på landet med marker og dyrevelfærd, men hvad angår klimaforandringerne, oplever hun ikke, at de påvirker Danmark i samme grad, som hun mener, de påvirker andre lande (Anja: 5). Hun reflekterer videre og fortæller, at hun har lagt mærke til at de ikke er så meget sne om vinteren, som da hun var barn, hvilket hun fortæller, der bekymrer hende i forhold til, når hun selv får børn (Anja: 6). Hun fortæller derudover, at hun er opvokset med altid at have poser med ud at handle, hvilket er noget, hun selv også gør (Anja: 3). Netop plastik og skrald beretter Anja om forskellige oplevelser med. Ved udlandsrejser, så hun hvor meget plastik der er i havene, men hun oplever også at lovgivningen om prisen på plastikposer i supermarkederne ikke er ens i EU, som Anja ellers troede, de skulle være (Anja: 4+11-12+15). Når det kommer til klimatræthed, opfatter hun det som et begreb med forskellige perspektiver, men hun har en oplevelse af, at ordet har en negativ klang (Anja: 12-13). Netop dette understøtter også hendes oplevelse af klimatræthed, som hun mener, bunder i at hun ikke ser at klimafremmende handlinger fra enkelte personer, fylder i det store hele, nu hvor der er divagerende handlinger fra forskellige lande (Anja: 4+12-13). Til sidst beretter Anja om tre ændringer hun ville foretage hvis hun kunne: global harmonisering af klimainitiativer, tidlig klimaundervisning i børnehaver og større gennemsigtighed om varers klimaaftryk i butikker. Dog erkender hun, at sidstnævnte kan være udfordrende på grund af producenters salgsinteresser (Anja: 15-19).

Jan og søgningen efter viden

30-årige Jan har en bachelor fra det samfundsfaglige fakultet, og fortæller at han synes, det er svært at finde ud af, hvordan man skal handle klimavenligt, fordi man som enkelt person selv skal tage initiativ til at søge viden om, hvad man skal samt hvilke tiltag, der er bedst (Jan: 3+5). Jan oplever klimatrætheden ved sig selv som at klimaproblemerne er mental drænende (Jan: 3-4). Han beskriver videre, at hvis han ikke engagerer sig i emnet, vil det på sigt kræve mere energi, end hvis han investerer lidt tid i at forstå det. Derfor oplever han, at aktivt engagement i klimaproblematikken kan bidrage til at mindske den mentale belastning, hvorfor han har opsøgt viden herom (Jan: 3-4). Hertil har han oplevet, at der findes adskillige steder med inspiration til mere klimavenlige handlinger,

blandt andet gennem hjemmesider som beregner klima-aftryk, kogebøger og YouTube kanaler. Jan følger særlig YouTube og specifikke youtubere, hvor han henter både inspiration og viden (Jan: 6-7). Jan beskriver sig selv som en, der tænker mere på klima og bæredygtighed end den gennemsnitlige dansker, men at han ikke konkret engagerer sig så meget (Jan: 6). Han beskriver at hans tanker omkring klimaforandringerne kommer i perioder, hvor han oplever, at der opstår panik. Ved at opsøge viden kan han lægge en dæmper panikken (Jan: 7-8). Jan fortæller derfor, at han oplever at klimatrætheden er opstået som følge af at det kan være svært at gå til de klimavenlige handlinger, men også at nødvendigheden af at forholde sig til det skaber et kaos, og derfor ser han panik som en naturlig reaktion på noget, man ikke kan styre (Jan: 8). Hvis der er noget, Jan kan forandre, fortæller han om tre ting. For det første ville han gerne at informationen om hvordan man kan handle var mere tilgængelig (Jan: 11). For det andet beskriver han, som en mere direkte handling, at man kan lave beskatninger af klimabelastende aktiviteter. Hertil tilføjer han den skatteindtægt det giver bør støtte de borgere, som bliver økonomisk ramt, da han mener at omstillingen kan skabe social skævhed (Jan: 12). For det tredje fremhæver han betydningen af kommunikation. Han oplever, at der ofte antages en bevidst modvilje eller uvidenhed blandt mennesker, når det i virkeligheden snarere handler om forskellige forudsætninger for at forstå klimaproblematikken. Han pæger, at løsningen er at gå dybere i dialogen og være forberedt på, at det kræver engagement (Jan: 13-14).

Marie: afstand og skuffelse

Marie er sociolog og arbejder til daglig. Hun fortæller, at da hun var studerende, fyldte tankerne om klimaforandring og bæredygtighed rigtig meget. Dengang havde hun påsat skrappe regler for sig selv omkring hendes handlinger, da hun så et behov for, at der blev gjort en forskel. Hun beskriver desuden selv, at hun tog et for stort ansvar på egne skuldre (Marie: 2+3-4). Hun fortæller derfor, at hun senere er blevet nødt til bevidst at tage afstand, fordi det blev for hårdt for hende, og fordi hun oplevede at blive skuffet. Denne skuffelse beskriver hun med, at der mangler handling bag politikernes ord omkring klimaet (Marie: 3-4+6-7). Hun elaborerer at hun oplever at politikernes manglende tiltag bunder i en frygt for at miste stemmer, hvorfor det har smittet af på hendes egen lyst til at handle klimabevidst (ibid.). Derfor fortæller hun, at klimatræthed er et misvisende begreb, fordi hun synes træthed assioseres med ikke at ville høre mere om det, men hendes oplevelse, er at være klimaudbrændt på grund af manglende politisk indsats og manglende bevis for, at der bliver gjort noget på det strukturelle plan (Marie: 9). Hun peger også på en anden side af klimatrætheden, som bunder i en afspejling af samtiden præget af krig og usikkerhed, hvorfor klimaforandringerne nedprioriteres til fordel for andre problemstillinger (Marie: 13). Hvis Marie havde ressourcer til at

andre noget, ville hun stoppe avl af dyr og konvertere til vegetarisk. Hun ville også sætte kvoter på tøjproduktionen for at sikre en mere bæredygtig tilgang. Til sidst fortæller hun, at hun ville ønske at klimadebatten blev mere gennemsigtig og ikke var domineret af at vinde stemmer og symbol politik (Marie: 10-11+14+16).

Mia: Er det blot en del af jordens cyklus?

Mia er 26 år og studere socialt arbejde. Hun har indgået i interview, fordi hun gerne ville sætte hendes ord på klimatræthed ud fra hendes ståsted, i og med Mia ikke går særlig meget op i klimahandlinger (Mia: 2). Hun fortæller, at hun godt kan have en oplevelse af, at klimaforandringerne er en del af jordens cyklus, og hun forklarer det med, at det både har været istid og varmetid før (Mia: 2). Ydermere beretter hun, at vi skal gøre noget for klimaet, men at hun oplever at det er lidt en grå sky som hænger lidt overhovederne på os (Mia: 2). Bæredygtighed får Mia til at tænke på genbrug og madspild, og netop madspild fortæller hun, at det er noget hun går op i, men hun forklarer desuden, at det bunder mere i økonomiske årsager frem for bæredygtige. Hun sammenligner dette med hendes tanker om danskerne og pantsystemet. Hun mener, at det for danskerne er mere båret af den kapitalistiske og økonomiske tankegang fremfor en bæredygtig (Mia: 4). Mia oplever ikke at der bliver talt meget om klimaet i hendes omgangskreds, fordi hun synes, at der er mange andre kriser som er mere præsent og derved fylder mere (Mia: 4-5). Alligevel oplever hun, at der blandt specifikke politiske partier og hos influencere tales mere om klimaet og ligeledes i nyhederne, men at sidst nævnte bidrager med mere negative aspekter (Mia: 5-6). Ifølge Mia opstår klimatræthed som et resultat af en vedvarende eksponering for klimadebatten samtidig med at hun ikke ved, hvilken handling man som enkelt person kan gøre, som gør en forskel (Mia: 3). Hun peger på, at nyhedsformidlingens negative retorik bidrager til en følelse af, at individuelle handlinger ikke gør en reel forskel. Som hun beskriver, flyver flyene alligevel, og priserne på økologiske og bæredygtige daglig varer stiger, men at lønnen ikke følger med til at kunne betale for det (Mia: 5-6+3). Derudover forstår hun ikke, hvad det hjælper, hvis hun tager cyklen, nu når mange kendte personer flyver rundt i deres privatfly (Mia: 8-9). Hvis Mia kunne ændre noget, skulle det være at tage fat i dem som udleder mest (Mia: 9). Som en sidste kommentar pointerer hun, at hun oplever at ansvaret bliver lagt på den ungegeneration, og at det også er nødvendigt, at de unge tager ansvar, fordi den ældre generation ikke gør. Dette til trods for at hun påpeger, at det også er den ældre generations familiemedlemmer, det kommer til at gå ud over (Mia: 10).

Niels: et radikalt skifte

Niels er 32 år, er far til et barn, og når det kommer til klimaforandringerne og bæredygtighed fortæller Niels, at han synes, der er en forskel (Niels: 1+8-10). Klimaforandringerne oplever han er gået fra at være global opvarmning til klimaforandringer og nu til at være klimakatastrofe. På den anden side oplever han, at der er en forskel, når det kommer til bæredygtighed, og han beskriver her, at han synes tanken om ikke at tage mere, end der kan skabes igen, er rigtig god (Niels: 8-10). Han fortæller videre, at når der tales om biodiversitet, erkender han vigtigheden af det, men samtidig fortæller han, at biodiversitet ikke nødvendigvis er godt for klimaet blandt andet fordi det kræver store arealer (Niels: 9-10). Niels fortæller, at han i ungdommen både var med i klimaråd på gymnasiet og har været frivillig og aktiv i miljøorganisationer, hvorfor han også har deltaget i forskellige aktivistiske klimademonstrationer (Niels: 2+4-5). Han fortæller at han tilmeldte sig en miljøorganisation, fordi han kunne se at der var store problemer med klimaet, og derfor ville han gerne gøre en forskel (Niels: 5). Han fortæller, at hans klimaaktivistiske fortid er relevant for, hvordan han har det i dag. Han fortæller nemlig, at han nu står med en oplevelse af, at det ikke hjælper (Niels: 6-7). Gennem forskellige erfaringer med aktivistiske demonstrationer, står han nu med en oplevelse af, at de ikke har gjort en forskel. Han fortæller, at pointen med demonstrationerne er at gøre opmærksom på et problem, men at han oplevede at de i større grad blev ignoreret. I takt med han oplever at diverse klimamål ikke bliver realiseret, beretter han at han har set hvor ubeskrivelig lille et enkelt menneske, men også Danmark, er i klimakrisen (Niels: 7-8). I forlængelse heraf fortæller han, at han er blevet bevidst om andre landes manglende bevidsthed om klimavenlige og bæredygtige tiltag (Niels: 7). Dog oplever Niels at det på sin vis kan være ligegyldigt, hvad han gør, hvorfor han beskriver at han er blevet sortseer. Han fortæller, at han er begyndt at tænke, at han også gerne vil tjene penge og have hverdagen til at fungere og henviser derfor til det kapitalistiske system (Niels: 11-12). I forlængelse heraf beretter Niels om et håb han har, som handler om at det nok skal gå den rigtige retning. Han oplever dog at det går meget langsomt, samt at det kommer til at gøre rigtig ondt, inden det bliver bedre (Niels: 8).

Når han tænker på klimatræthed generelt, peger han på, at det en generation præget af betænksomhed, og når de så bliver mødt med modstand, får at vide at de skal gøre noget, samtidig med at de oplever, at målene ikke bliver nået, så er Niels af den overbevisning, at det resulterer i klimatræthed (Niels: 6-7+12). Han udtrykker også han mener det er vigtigt at handle og bevare en bevidsthed, samtidig advare han mod at lade det føre til en livsstilsændring som går på kompromis med ens livskvalitet. Han peger her på, at afsavn i forsøget på at redde klimaet kan medføre mere skade på selvet, end det i

sidste ende gavner klimaet (Niels: 8). Klimatrætheden forbinder han også med afmagt, enten fordi der kommer en oplevelse af ikke at det rykker, eller fordi man oplevet at der bliver modarbejdet (Niels: 17).

Hvis Niels havde mulighederne for at gøre noget anderledes, synes han, at der er nødt til at være bedre organisering omkring det. Dette begrundet han med, at det er nødvendigt at kunne transportere varer rundt om i verden, men han synes, at de ting som har bedst grundlag for at vokse et sted bør vokse der. Han fortæller, at der bør plantes mere skov, og fældes mindre (Niels: 14-15). Danmark påpeger han, at der bør være noget mere sikkerhedspolitisk i forhold til drikkevandet (Niels:14). Til sidst påpeger han energioptimering, så Danmark ikke længere bør være afhængig af fossile brændstoffer, men at energiproduktion bør komme fra noget mere vedvarende (Niels: 15).

Rie og klimaforstoppelsen

Rie er en 33-årige kvinde og mor til to, og arbejder som udviklingskonsulent (Rie: 2). Rie fortæller at klimaforandringerne og bæredygtighed er to sider af samme sag, og forklare at klimaforandringerne er opstået på baggrund af mange års ikke bæredygtige handlinger (Rie: 4). Hun uddyber, at mens klimaforandringerne for hende henviser til stigende temperatur og havstand samt vildere og mere voldsomt vejr, så omfavner bæredygtighed et mere bredt begreb (Rie: 4-5). Begge begreber oplever Rie fremgår i hendes arbejdsliv, men også på de sociale medier, som hun oplever, er med til at hælde brænde på bålet i forhold til at påvirke forstoppelsen med katastroferetorikken (Rie: 5+7). Rie oplever ligeledes, at der politisk mangler handlinger, fordi det er den konstante tale og manglende handling, som gør folk trætte, og særligt dette argument går igen flere steder i Ries fortælling (Rie: 7+14-15). Hun forklarer hertil at hun ser det som lettere at dryppe nedad frem for at dryppe opad (Rie: 9). Først fortæller hun at hun ikke oplever at tale så meget om det i det private, men efter at reflektere over det, fortæller hun at det alligevel fylder, fordi de tit kan snakke om hvordan årshjulet og vejret i de forskellige sæsoner ikke er lige så forudselige, som da hun var barn (Rie: 5-6). Rie fortæller derved, at det særligt er efter hun har fået børn, at tankerne omkring klimaforandringerne er begyndt at fylde (Rie: 8). Hun fortæller at være en del af en generation som er vokset op i perioden, hvor der begyndt at blive handlet på klimaforandringerne, hvilket hun kobler sammen med, at det dermed også er blevet kommunikeret mere på diverse kanaler (Rie: 2). Hun sammenligner netop denne tilstand med klimatræthed, idet hun oplever, at en vedvarende og omfattende eksponering har ført til en form for 'klimaforstoppelse', et begreb hun selv vurderer, indfanger hendes oplevelse bedst. Dette begrundet hun, med at der er en oplevelse af at være mæt af og ikke kan fordøje al den information der har været

omkring klimaforandringerne og handlingerne hertil (Rie: 3-4). Hun fortæller, at hun oplever at kommunikationen derfor ikke er optimal, fordi de, som har købt ind på præmissen allerede godt forstår der skal handles. Hun påpeger dog, at der også er nogen, som stadig ikke forstår det, og derfor synes hun at kommunikationen bør gribes an på en anden måde (Rie: 3-4). Det Rie ville gøre hvis hun kunne var at regulere på det overforbrug hun ser i den vestlige verden, for eksempel i tøjindustrien, men også kigge på måden hvorpå der drives landbrug (Rie: 13-14). Hun fremhæver desuden, at hun oplever politikernes planer som relativt kortsigtede, og at deres frygt for at miste vælgere resulterer i gentagne diskussioner uden konkret handling. Derfor efterlyser hun i højere grad mere handling og mindre tale (Rie: 14-16).

Tina: et ambivalent ståsted

27-årige Tina er kandidatstuderende i sociologi og fortæller, at hun når hun hører ordet klimaforandring, sammenligner det med, at jorden er ved at gå under, fordi klimaet gør det umuligt at bo på (Tina: 1+4). Hvad angår ordet bæredygtighed, tænker hun, der handler om et forsøg på at genbruge de ressourcer, der findes (Tina: 4). Disse to begreber er noget som fylder i Tinas hverdag, både gennem medierne, som viser skræmmebilleder ved klimaforandringerne men også blandt studievennerne, som går op i genbrug og vegansk kost. Disse to ting fortæller Tina kan give hende en følelse af skam, fordi hun ikke føler, hun kan leve op til det, hun synes, hun burde, hvilket hun fortæller, har fået hende til være mere opmærksomhed på hvad hun brude (Tina: 7-8). Tina fortæller at hun oplever, at klimatræthed er en udbrændthed af det pres og ansvar, der er lagt på denne generations skuldre for at redde jorden, på baggrund af de ældre generationers behov for forbrugersamfund (Tina: 3). Tina fortæller også, at hun tænker at udbrændtheden kommer som følge af blive konstant bombarderet af at skulle forholde sig til klima venlige handlinger. Dette eksemplificerer hun med affaldssortering og skilte med at der kun må tages to stykker papir (Tina: 3-4). Disse er tanker, Tina kan genkende, men for hende, handler det mere om en ængstelse og skam, som kommer når hun gør noget hun ved ikke er særlig klimavenligt, fordi hun derved ikke lever op til det hun burde. Det kan for eksempel være når hun køber billigere alternativer, fordi hun er studerende, eller når hun vælger større renligheden frem for at spare på vandet (Tina: 3-4). Når Tina beskriver klimatrætheden, skelner hun mellem klimatræthed og skam, hvor træthed for hende er mere passivt, som kan forbindes med udmattelse, hvor man giver op og trækker sig. Skammen derimod beskriver hun som en mere aktiv følelse, da den for hende indebærer en konflikt og fortsat kamp for at leve op til klimaidealene, på trods af oplevelsen af ikke at gøre nok (Tina: 14). Tina fortæller at hun ville ønske at der herskede en mere positiv og motiverende tilgang til formidlingen frem for

restriktioner og skræmmebilleder, samt at miljøvenlige valg bliver gjort mere attraktive, og ville være noget kan kunne være stolt af og føle sig anerkendt for (Tina: 15+18). Derudover fremsætter hun et ønske om øget investering i forskning og udvikling af bæredygtige løsninger som vil kunne passe sammen med komfort og æstetik (Tina: 17). Til sidst fortæller Tina at det har været befriende at have et rum, i form af interviews situationen, hvor der var plads til at kunne tale frit fra leveren omkring emnet, fordi hun er af den opfattelse at det ikke er legitimt i samfundet (Tina: 18-19).

Teori

Forud for analysen vil der i det kommende afsnit fremgå en kort redegørelse af de teoretiske perspektiver som senere vil blive anvendt. Netop gennem de anvendte teorier og begreber kommer den transitive dimension til udtryk. Denne dimension udgør det erkendelsesmæssige grundlag, hvilket vil sige de teoretiske forståelser jeg trækker på, for at undersøge hvad der kan ligge til grund for klimatrætheden, og hvordan de unge forholder sig til disse følelser (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 280). Disse teorier vil derved fungere som videnskabens råmateriale, som jeg bearbejder og anvender for at producere nye indsigter i klimatrætheden blandt unge (ibid.).

Discourses of climate delay

I 2020 udgav William F. Lamb, Giulio Mattioli, Sebastian Levil, J. Timmons Roberts, Stuart Capstick, Felix Creutzig, Jan C. Minx, Finn Müller-Hansen, Trevor Culhane og Julia K. Steinberge (2020) en artikel, hvor de kigger ind i hvordan diskurser om klimaforandringerne kan føre til forsinkelser i klimavenlige handlinger (Lamb et al. 2020: 1). Artiklen omhandler forskellige diskurser, der på forskellige måder bidrager til at forsinke handling på klimaområdet (Lamb et al. 2020: 1). Artiklen har blandt andet til formål at hjælpe forskere, politikere og aktivister med at genkende og modvirke disse strategier for at fremme mere effektive klimaaktioner (Lamb et al. 2020: 5). Der identificeres og kategoriseres 12 forskellige typer, også kaldt diskurser af klimaforsinkelse (*discourses of climate delay*), som anvendes til at afvise eller bremse behovet for klimaindsatser (Lamb et al. 2020: 2). Disse 12 opdeles i fire overordnede kategorier: Omdirigering af ansvaret (*Redirect responsibility*), Fremme ikke-transformative løsninger (*Push Non-Transformative Solutions*), Fremhæv ulemperne (*Emphasize Downsides*) og Overgivelse (*Surrender*). Da det ikke er alle 12 underkategorier som findes i specialets empiriske materiale, vil der her fremgå en redegørelse for de underkategorier, som findes i empirien, og som vil fremgå i analysen.

Omdirigering af ansvaret handler om at ansvaret for klimaindsatser i højre grad flyttes over til individuelle handlinger, hvorfor dette kan medføre en opfattelse af, at det primært er op til det enkelte individ at ændre deres adfærd frem for at fokusere på nødvendige politiske og strukturelle ændringer (Lamb et al. 2020: 3). Denne overkategorisering inddeles i tre underkategorier, hvoraf to af dem kan ses i empirien: **Individualisme** hvor der er et øget fokus på at individet og forbrugeren bærer det primære ansvar for at handle klimabevist (ibid.). Den tredje og sidste diskurs er **Hvad-om-det-selv-isme**, som involverer at retfærdiggøre ens egne manglende handlinger, ved at pege på andres manglende (ibid.).

Fremme ikke-transformative løsninger: diskursen handler om at fremme løsninger, som ikke nødvendigvis medfører betydelige ændringer, hvilke drager opmærksomheden væk fra de mere substantielle og effektive løsningsforslag (Lamb et al. 2020: 3). Denne diskurs indeholder fire underliggende kategorier, men i nærværende speciale fremgår kun en af dem. **Alt snak, lidt handling** fokuserer på en retoriske optimisme til at tackle klimaforandringerne, men at der er en oplevelse af at der mangler konkret handling (ibid.).

Ved **Fremhæv ulemperne** bliver de negative konsekvenser, der kommer af klimavenlige tiltag samt sociale omkostninger ved klimafremmende handlinger fremhævet (Lamb et al. 2020: 4). Under denne kategori findes tre diskurser, hvor af én fremgår i empirien: **Appel til velvære** er et argument for at en hurtig overgang fra fossile brændstoffer til mere vedvarende energikilder, kan give økonomiske konsekvenser men også sult og tab af levegrundlag (ibid.).

Den fjerde og sidste overkategori som Lamb et al. påpeger er **Overgivelse**, hvori der ligger en holdning/accept af at der ikke kan gøre noget i forhold til klimaforandringerne (Lamb et al. 2020: 4). I denne kategori påpeges to underkategorier: **Ændring er umuligt**, som er et argument om at ingen tiltag vil være reel effektive, fordi de vil gå imod menneskelige natur og eksisterende samfundsstruktur, hvilket gør dem umulige at gennemføre (ibid.). Den sidste er **Determinisme**, hvor der påstås at alle indsatser for klimaet vil være meningsløst, da klimaforandringerne er uundgåelige (Lamb et al. 2020: 4-5).

Denne teori kan bidrage med et udvidet begrebsapparat, som muliggør at afdække, hvordan visse argumenter og tankegange kan forsinke klimahandlingerne, også selvom aktørerne ikke fremstår som direkte klimaskeptiske. Teorien bruges dermed til at nuancere analysen af de underliggende mekanismer, som kan være på spil når det kommer til klimatrætheden.

Fossil økonomi og stofskifteteorien

I bogen *Fossil Capital* (2016), relatere Andreas Malm de igangværende klimaforandringer til de historiske og strukturelle dynamikker i en fossil fokuseret kapitalisme og økonomi (Malm 2016: 10-11). Malm henter her inspiration fra Karl Marx, men argumentere i stedet for at det kapitalistiske system påvirkede overgangen til brugen af fossile brændsler, så som kul og senere olie og gas. Ikke fordi de fossile brændsler var billigere eller teknologisk bedre, men fordi de gav kapitalisterne mere kontrol. Blandt andet kunne dampkraft drevet af kul koncentrerer i fabrikker tættere på hvor arbejdskraften befandt sig, hvorimod vandkraft var geografisk begrænset og mindre fleksibel når det kom til tidspunktet for produktionen (Malm 2016: 330-332). Malm tilføjer her ideen om fossil

økonomi, som er en betegnelse for det økonomiske system, hvor forbrugerne, produktionen, transporten mm. er forbundet med de fossile energier, og henviser derfor til store dele af den måde hvorpå vi lever i dag, og at den fossile økonomi i dag bestemmer hvordan vi kan leve. Selv ved et ønske om at trække sig ud af det, kan det virke nærmest umuligt, da man på den måde kan risikere at blive mødt med sociale og lovgivningsmæssige sanktioner (Malm 2016: 10-12+318+330+334). Til sidst henter Malm endnu engang inspiration fra Marx, og inddrager stofskifteteorien, der handler om det udvekslingsforhold der er mellem mennesket og naturen gennem produktion og forbrug. Denne teori bruger Malm til at vise, at udvidelsen og forbruget af fossile brændsler nedbryder de naturlige kredsløb, så der ikke er balance i udvekslingen mellem menneske og natur, hvorfor det naturlige stofskifte bliver forstoppet og forværret af den fossile kapital (Malm 2016: 300).

Teorien om fossil kapital og -økonomi kan i dette speciale bidrage til at undersøge underliggende strukturelle forankrede mekanismer, som former og begrænser handlingsmulighederne i relation til klimakrisen. Denne teori kan gøre det muligt at se klimatrætheden som noget der også udspringer af en samfundsorden, hvor tankegangen fra fossile energiformer er dybt forankret i både sociale, kulturelle og forbrugsmæssige logikker.

Arlie Hochschild

Den feministiske sociolog Arlie R. Hochschild beskriver i hendes bog *The Managed Heart* (1983), hvordan kabinepersonale regulerer deres følelser for at levere en god service. Herigennem eksemplificerer hun hvordan følelshåndtering kan skabe en forbindelse mellem blandt andet mennesker og kulturelle normer og viser dermed, at følelser formes og påvirkes af det konkrete samfund (Hochschild 1983: 155; Hochschild 1979). I Hochschild's teoriudvikling introducerer hun et teoretisk begrebsapparat omkring *følelsesarbejde* (Hochschild 1979: 560-561). Dette forstås som den bevidste indsats et individ yder for at frembringe, modificere eller undertrykke følelser, så de stemmer overens med de gældende følelsesregler i den givende kontekst (Hochschild 1979: 563). Dette involverer blandt andet begrebet *følelsesregler*, som henviser til de sociale normer, som definerer hvilke følelser det er legitimt at have og udtrykke i bestemte situationer (Hochschild 1979: 563-564). Til følelsesarbejde opstiller Hochschild et teoretisk begrebsapparat, som indeholder adskillelige begreber, der beskriver hvordan individer kan udføre følelsesarbejdet. Da der i nærværende speciale ikke gøres brug af hele dette begrebsapparat, vil der her fremgå redegørelse for de begreber som vil blive brugt. Hochschild skelner blandt andet mellem to former for følelsesarbejde *surface acting* og *deep acting* (Hochschild 1983: 152-153; Hochschild 1979: 568). *Surface acting* beskriver en form

for følelsesarbejde, hvor individet ændrer det ydre følelsesudtryk, ved at simulere en følelse uden nødvendigvis at føle den (Hochschild 1983: 152-153; Hochschild 1979: 568). *Deep acting* derimod, indebærer en mere indadgående proces, hvor individet aktivt ændrer eller forsøger at ændre sine følelser (ibid.). Både *surface* og *deep acting* skal tjene det formål at passe ind i de følelsesregler der findes i den givne kontekst (Hochschild: 1979: 559-560).

Gennem arbejdet med interviewene med informanterne, blev det tydeligt at de, på forskellige måder, udførte følelsesarbejde. Formålet med at inddrage Hochschilds teoretisering af følelsesarbejde er derved at skabe en analytisk ramme for at undersøge, hvordan informanterne tilpasser eller regulerer deres følelser i overensstemmelse med sociale og kulturelle forventninger angående klimakrisen. Teorien muliggør både at undersøge om, der findes underliggende forventninger om hvilke følelser klimaet bør vække, samt hvilke redskaber, informanterne bruger for at tilpasse sig. Dermed bliver teorien central for at belyse, hvordan følelsesdimensionen af klimatræthed opleves, håndteres og internaliseres.

Tematisk analyse

I det følgende afsnit fremgår specialets analytiske kapitel. Analysen er struktureret som en tematisk analyse, hvor inddelingen sker ud fra identificerede temaer på tværs af informanterne. Denne tematiske tilgang vil i nærværende speciale muliggøre en systematisk undersøgelse af, hvordan specifikke mønstre i informanternes udsagn relaterer sig til de teoretiske perspektiver, der inddrages undervejs. I det analytiske arbejde er der fundet seks temaer som går på tværs af informanterne. Da det skriftlige produkt har en tegnmæssig begrænsning, er det ikke muligt at gå i dybden med alle seks temaer, hvorfor der er udvalgt de fire mest fyldestgørende. I et ønske om at skabe gennemsigtighed i processen, vedhæftes en oversigt over alle de identificerede temaer (Bilag 3).

Hvert analytisk tema er struktureret i tre dele. I den første del identificeres og analyseres informanternes udtalelse, og belyses i forhold til den anvendte teori. Det er i denne del, hvor specialet går fra det flade verdensbillede, det empiriske og faktiske domæne, til det dybe domæne, som består af de ikke observerbare strukturer og mekanismer (Buch-Hansen & Nielsen 2012: 281-282). Derefter følger en delkonklusion, der søger at koble de empiriske fund til dybere samfundsmæssige og strukturelle mekanismer. Afslutningsvis indeholder hvert tema en diskussion, som perspektiverer og problematiserer de analytiske fund. Denne placering af diskussionen umiddelbart efter hvert tema er valgt for at skabe en klar og overskuelig struktur og sikre at de empiriske udsagn, teoretiske pointer og underliggende mekanismer stadig står tydelig i erindringen. Denne opbygning er valgt med henblik på at understøtte den kritisk realistiske ambition om at bevægelsen fra det empiriske- og faktisk domæne mod en dybere analyse af de mekanismer og strukturer, der former individers oplevelser og handlinger i relation til klimaforandringer skal være til stede.

Den lille aktør i det store spil – ligegyldighedens position

Et gennemgående makrosociologisk tema blandt informanterne handler om oplevelsen af en skæv fordeling af ansvar i klimakrisen. Informanterne beskriver, hvordan deres egne klimaindsatser fremstår utilstrækkelige og ligegyldige i lyset af, at store virksomheder, andre lande og enkelte individer fortsat udleder CO₂. Samtidig udtrykker de en frustration over, at ansvaret i stigende grad placeres hos den enkelte borger.

Den individualiserede aktør

Ane pointerer at ansvaret for klimaet i høj grad bliver lagt over på det enkelte menneske, hvilket for Ane har medført en oplevelse af, at det kan blive overvældende (Ane: 4). Netop det at ansvaret kan blive for meget, går igen for både Marie og Niels, der begge har gennemgået en forandring i tilgangen

til egne klimahandlinger. De var begge af den opfattelse, at det var nødvendigt at handle, hvorfor de begge pådrog sig en betydelig del af ansvaret (Marie: 3; Niels: 1-4). Dette kan tolkes til at være et tydeligt tegn på, at informanterne i høj grad mærker konsekvensen ved diskursen om individualisme, hvor der er skabt et fokus på at ansvaret for klimabevidste handlinger ligger hos det enkelte menneske (Lamb et al. 2020: 3). En tilsvarende tendens ses hos Jan, der udtrykker et ønske om mere let tilgængelige vejledninger om, hvordan det enkelte individ kan handle klimavenligt (Jan: 11-12). Dette kan tolkes som et udtryk for, at Jan i høj grad oplever, at ansvaret for blandt andet klimavenlige forbrugsvaner placeres hos individet. Samtidig retter han implicit en kritik mod den utilstrækkelige tilgængelighed af konkret information om, hvad man som enkeltperson kan gøre. En lignende kritik fremføres af Marie, da hun mener, at de fleste forsøger at gøre deres bedste, men at der mangler klare retningslinjer for, hvordan dette bedst kan realiseres (Marie: 10). Dette kan ydermere tolkes som et udtryk for, at informanterne er præget af individualismediskursen, da fokus i høj grad rettes mod reducere af personlige klimaaftryk og ændring af individuelle forbrugsvaner (Lamb et al. 2020: 3). Dette kommer også til udtryk gennem deres efterspørgsel på konkrete retningslinjer for, hvordan man bør handle. Med deres udtalelser skriver Jan og Marie sig således ind i forestillingen om, at ansvaret for klimaforandringer primært ligger hos det enkelte individ, samtidig med at de peger på en mangel på viden og læring om, hvordan man bedst muligt bør handle i praksis. Derudover viser informanternes udtalelser, at det ikke er en forståelse af, at hvert enkelt menneske har lige stort ansvar, men at der hersker en opfattelse af, at det er de yngre generationer, som står med ansvaret for at redde klimaet. Dette ses blandt andet i Ries beskrivelse af den nuværende unge og voksnes generation, hvor hun oplever at fortællingerne om klimaforandringerne har præget hele livet, samt at narrativt om at tage ansvaret har fulgt med (Rie: 2). Både Mia og Tina postulerer at ansvaret om klimabevidsthed er et ansvar om: ” [...] at skulle redde hvad vores forældres generation har skabt af behov for forbrugersamfund.” (Tina:3). I tråd med dette pointerer Mia: “Ja ja, men det er også jeres børn og det er også jeres børnebørn. Og det er altså. Det bliver sådan meget de unges kamp.” (Mia: 10). Hun udtrykker derved en undren over den ældre generations manglende ansvar, idet klimaforandringernes konsekvenser vil ramme deres egne efterkommere, mens ansvaret paradoksalt nok placeres hos netop dem, der kommer til at leve med følgerne. Niels retter, ligesom Mia og Tina, også kritik mod den ældre generation, som Niels betragter som boomer-generationen (red. personer født mellem 1946 og 1964), som han oplever som en hindring for kamp for klimaforandringer (Niels: 12). Det er bemærkelsesværdigt, at Niels tilslutter sig fortællingen om, at de ældre står i vejen for nødvendige handlinger, samtidig med at han selv overdrager ansvaret for at løse klimakrisen til de yngre

generationer (Niels: 12). Han ser nemlig ikke hans egen generation som værende en ledende aktør, men i stedet bør være støttende for de yngre generations klimakamp, hvorfor det kan tolkes som, at Niels derved er med til at vedligeholde individualisme diskursen med særligt fokus på den yngre generations ansvar. Dette sker ved at han kritiserer den ældre generation for at stå i vejen for udviklingen, fratager ansvaret sig egen generation da han ikke ser dem som have evnerne som ledende aktører, samtidig med at han pålægger den yngre generation ansvaret for klimakrisen (Niels: 12).

Der kan således udledes at der hersker en forståelse af, at håndtering af klimakrisen er et individuelt problem, samt at det især er den yngre generation som skal/kan gøre en forskel. Ligesom Lamb et al. (2020) pointerer i klimadiskursen om individualisme, kan der også inddrages Ulrich Becks forståelse af risikosamfund, hvor han argumenter for at der hersker en øget individualisering (Beck 1997: 117-120). Ifølge Beck er det i stigende grad op til det enkelte menneske at stå med ansvaret for at navigere i og beskytte sig mod de risici som forefindes (ibid.). Denne tendens genfindes hos informanternes forståelse af klimatræthed, som gennemgående giver udtryk for en oplevelse af, at ansvaret for klimavenlige handlinger i høj grad hviler på deres egne skuldre. I forlængelse af Becks teori kan dette tolkes som et udtryk for, at individerne pålægges at navigere i og respondere på klimakrisen ud fra deres egne forudsætninger. Beck pointerer ydermere at det, for individerne, kan skabe en følelse af usikkerhed, da individer selv står med ansvaret for at træffe de rigtig valg, i denne forbindelse i forhold til klimakrisen (Beck 1997: 157). Dette stiller særligt Jan og Marie sig kritisk overfor ved at pointere, at der mangler retningslinjer. Sammenholdt med informanternes udsagn fremgår det tydeligt, hvordan de selv har erfareret konsekvenserne af denne øgede individualisering i håndteringen af klimakrisen. Deres fortællinger vidner om, hvordan ansvaret for klimavenlige handlinger i stigende grad er internaliseret, men også reproduceret. I diskursen om individualisme men også i Becks teoretisering af øget individualisme handler det også om at ansvaret for klimatiltag bliver fjernet fra systemiske løsninger for i stedet at blive lagt over på det enkelte individ (Lamb et al. 2020: 3; Beck 1997: 117-120).

Kritik af det store spil

Når ansvaret for klimahandlinger bliver pålagt det enkelte individ, kan det også skabe en frakobling af opmærksomheden fra magtfulde aktører og institutioner (Lamb et al. 2020: 3). Marie og Niels fortæller, at den forandring i klimatilgang de har gennemgået blandt andet skyldes, at de ikke oplever at store virksomheders udledning af CO₂ får konsekvenser (Marie: 3-4). For Niels blev klimatrætheden særligt tydeligt, når han vender blikket mod tredje verdens lande, hvor: “*man brænder*

elektronik og alt muligt af, [...] Det er kæmpe problem, men vi kan ikke gøre.” (Niels: 7-8). Niels peger her på en modsigende oplevelse, som bunder i en tankegang om at hans handlinger i bund og grund er nytteløse, når nu så mange andre lande har en mere klimabelastende adfærd og livsstil (Niels: 7-8). Anja beskriver desuden, hvordan hun på feriedestinationer har observeret store mængder affald i både det offentlige rum og i havet (Anja: 11-13). I forbindelse hermed udtrykker Anja en frustration, da det var hendes klare overbevisning at der blandt EU-landene eksisterede ensartede regler omkring betaling af plastikposer. *”Så det er i hvert fald sådan noget, hvor jeg sådan lidt altså gad vide om det så bare lige meget.”* (Anja: 5). Hvilket er de tanker hun står tilbage med, når hun på ferie destinationer oplever fri benyttelse af plastikposer. Hvor nytteløsheden for Marie, Niels og Anja bunder i andre lande, vender Rie og Ane også blikket mod Danmark og store nationale virksomheder (Ane: 12; Rie: 8-9). Rie fortæller hvordan hun oplever, at de almene danskere konstant bliver disponeret for behovet for klimavenlige, hvortil hun konstaterer, at der kan opstå tvivl om virkningen ved klimavenlige handlinger, når hun samtidig ser virksomheder fortsat udlede CO₂ (Rie: 8-9). Dette er for Rie et af de steder, hvor hun mærker klimatrætheden. *”Jeg er sikker på, at det er nemmere at dryppe nedad end det er at dryppe opad.”* (Rie: 9). Rie er af den overbevisning at ansvaret for klimaforandringer bør flyttes fra individet til de store forurenere, fordi reel forandring kræver handling fra samfundets magtfulde aktører, da det er lettere at påvirke individet fra toppen end omvendt. Mia og Niels rejser afslutningsvis en kritik af den ulige fordeling af klimabelastning, de peger på, at særligt ressourcestærke individer har et betydeligt højere klimaaftryk sammenlignet med den brede befolkning (Mia: 8-9; Niels: 6-7+17).

Hvad end informanterne henviser til andre lande, store virksomheder eller enkeltpersoner fortæller de om en oplevede ligegyldighed ved deres egne klimaindsatser. Og i forlængelse med individualisme diskursen, kan det ses, hvordan ansvarspåleggelsen fra store aktører til de enkelte individer blot kan være med til at fodre den klimatræthed som vokser i individerne (Lamb et al. 2020: 3). Derudover kan dette også tolkes som et udtryk for *hvad-om-det-selv-isme*, hvor informanterne søger at retfærdiggøre deres egne manglende handlinger ved at rette opmærksomheden mod aktører, der agerer endnu mindre klimavenligt (Lamb et al. 2020: 3). Dette kommer eksempelvis til udtryk hos Mia der peger på, at andre enten intet foretager sig eller endda forurener i endnu højere grad. På den baggrund sætter hun spørgsmålstejn ved, hvorfor hun selv skulle handle, når andre undlader, hvilket også Rie peger på er en opfattelse hun ser ved andre (Mia: 8-9; Rie: 8-9). Derudover ses det ved Marie og Niels tilfælde hvor de tidligere har gået rigtig meget op i at tage klimavenlige tiltag og klimavenlige vaner, kan *hvad-om-det-selv-isme* også være på spil, hvor de som en måde at

retfærdiggøre at de ikke længere har samme tilgang, stiller sig kritisk overfor henholdsvis større nationale virksomheder og enkeltpersoners høje klimaaftryk (Marie: 5; Niels: 6-7+17).

Delkonklusion

I forlængelse af Becks teoretisering af risikosamfundet og individualismediskursen, kan informanternes frustrationer og udmattelse forstås som et udtryk for en ubalance der er opstået, når oplevelsen af at systematiske problemer overlades til individerne. Dette kan siges at skabe en, for informanterne, opfattelse af, at deres egne indsatser drukner i en national- og global skala. Derudover kan det illustrere et paradoks, hvor informanterne på den ene side oplever at ansvaret pålægges dem og på den anden side føler, at deres individuelle handlinger har begrænset eller ligefrem ingen reel effekt, når den sammenlignes med større aktører, hvilket skubber til deres klimatræthed. Derudover understøttes det af *hvad-om-det-selv-isme*, hvor det kan tolkes, at informanterne forsøger at retfærdiggøre egen passivitet ved at pege på andre aktører, der agerer endnu mindre klimavenligt. Denne individualisering af ansvar kombineret med andres manglende handling kan altså være en af de tendenser, som skaber og vedligeholder klimatrætheden.

Diskussion

Dette kan lede op til en diskussion hvor det på den ene side er interessant, at flere af informanterne peger på, at ansvaret for klimaindsatsen i høj grad pålægges individet, særligt de unge, og at dette samtidig møder kritik, fordi de oplever, at individuelle handlinger har begrænset effekt i det større klima billede. For nogle af informanterne har denne ansvars pålæggelse haft en demotiverende effekt, idet de giver udtryk for, at de gerne vil handle klimavenligt, men at det opleves meningsløst, når det ikke synes at gøre en reel forskel. I forlængelse heraf rettes kritikken mod større aktører såsom større virksomheder, andre lande og endda enkeltstående, velhavende personer, der ifølge informanterne udviser langt større klimaansvarsløshed. På den anden side kan det argumenteres, at denne kritik af ansvarsforskydningen også fungerer som en måde, hvorpå nogle informanter retfærdiggør deres egen manglende handling. Ved at fremhæve andres større ansvar skabes der en form for distance, hvor individets egen rolle i klimakrisen nedtones. Samtidig ses der hos flere informanter et ønske om tydeligere og mere tilgængelige retningslinjer for, hvordan man som individ bør handle klimavenligt. Dette kan imidlertid også tolkes som en videreførelse af den individualistiske diskurs, hvor ansvaret for klimaindsatsen i høj grad forbliver placeret hos den enkelte, som de selv kritiser.

Klimasnak i tomgang

I forlængelse af det foregående tema om individets oplevelse af nytteløshed i mødet med andre aktører, peger flere informanter også på en politisk tendens præget af tomme løfter og manglende handling. Dette afsnit udfolder denne tendens og dykker ned i hvordan det bidrager til klimatræthed.

Både Ane og Mia giver udtryk for en oplevet magtesløshed i forhold til den begrænsede indflydelse, de som enkeltindivider har på klimaforandringerne (Ane: 5+12; Mia: 8-9). I deres fortællinger fremhæves i stedet behovet for politiske tiltag og ansvar, som kan skabe reelle og meningsfulde klimaforandringer. ” *Altså man skal jo også lige have sådan politikerne til at gøre noget og sådan noget. Så vi kan jo kun gøre en lille del.*” (Ane: 4). I forlængelse hermed kan der også ses på Mia som problematiserer, hvilken reel forskel hendes individuelle handlinger kan gøre, for som hun fortæller, kan hun stadig se, at flytrafikken fortsætter uændret og at andre fortsat spiser kød (Mia: 7). På den baggrund udtrykker hun en opfattelse af, at det i højere grad bør være politikere, der træffer de nødvendige og meningsfulde beslutninger på klimaområdet (Mia: 7). Kvinderne stiller sig her kritisk overfor den tidligere præsenterede individualisering, hvor klimahandling forventes at komme fra individerne. Dette gør de ved at pointere, at når de ikke oplever at der politisk bliver foretaget reelle handlinger, samtidig med at der forventes individuelle handlinger er det medskabende for klimatræthedsfølelsen. Dog pointere, både Ane, Mia men også Marie og Rie diskrepans mellem den politiske retorik og den faktiske handling. På trods af vedvarende politiske italesættelse om klimamål og nødvendigheden af grøn omstilling, fortæller kvinderne at de ikke oplever, at disse udmeldinger bliver fulgt op af konkrete handlinger eller tiltag (Ane: 16; Mia: 7; Marie: 5; Rie: 14-15). Dette skaber en oplevelse af opgivenhed i forhold til egne handlinger. Den klimatræthed kvinderne i den forbindelse beskriver, kan tolkes som en reaktion på det spændingsfelt som er mellem viljen til forandring og følelsen af ligegyldighed på grund af en oplevelse af politikernes manglende initiativer. Dette kan analyseres som en konkret manifestation af meget *snak, lidt handling*-diskurs, hvor aktører, i dette tilfælde politiske, retorisk betoner nødvendigheden af klimavenlige tiltag, men uden at omsætte disse til konkrete strukturelle forandringer (Lamb et al. 2020: 3-4). Denne oplevede uoverensstemmelse mellem ord og handling bidrager til informanternes følelse af klimatræthed, idet det skaber en opfattelse af at der skal gøres noget nu, men at der ikke tages ansvar politisk. Derudover peger dette også i retning af en form for symbolpolitik, hvor klimaet anerkendes i ord, men ikke prioriteres i praksis, hvilket netop Marie beskriver:

”Sådan en som Greta Thunberg det der med sådan at så fik man jo også sådan lidt en oplevelse af, at så blev hun inviteret til nogle store møder med nogle vigtige mennesker, men hun blev egentlig ikke lyttet til. Det var mere sådan proforma. Altså så kan man da godt miste lidt troen på det, det der med sådan om det så bare bliver sådan lidt symbolpolitik.” (Marie: 14).

Ud over symbolpolitik, mener Marie og Rie at der blandt politikerne virker til at herske en frygt for at miste stemmer, som medfører at fokuset på de nødvendige klimatiltag bliver fjernet for i stedet at fokusere på at samle flere stemmer (Marie: 14; Rie: 14-15). Rie kritiserer derudover en manglede langsigtet plan fra politisk side (Rie: 14-15). I forlængelse heraf postulerer Niels og Ane, at det er demotiverende at opleve at de politiske mål og løfter, som rent faktisk er sat, aldrig nås eller bliver iværksat (Niels: 6-7; Ane: 12). I forlængelse heraf kan Anjas oplevelse af uensartede politiske tiltag på tværs af EU-landene fremhæves som et konkret eksempel. Hun beskriver, hvordan hun har erfaret forskelle i reguleringen af prisen på plastikposer i supermarkeder mellem forskellige medlemslande, hvilket står i kontrast til hendes forventning om, at sådanne tiltag var harmoniserede inden for EU (Anja: 4). Derudover oplever Tina, at de grønne tiltag, som er blevet etableret, i langt højere grad er overlagt til det enkelte individ (Tina: 3).

Delkonklusion

På tværs af informanterne, herunder Ane, Mia, Marie, Rie, Niels og Tina, tegner der sig et billede af frustration og magtesløshed overfor et politisk landskab, hvor klimaudfordringerne ofte manifesteres i ord, men sjældent i handling. Informanterne beskriver, hvordan klimamål ikke indfries, handlinger udebliver, og opfattelser af at der bliver ført symbolpolitik. Hvortil informanterne tilskriver det en politisk frygt for vælgerflugt som en af årsagerne. Denne oplevelse fremkalder en følelse af meningsløshed i relation til deres egne klimaindsatser og forstærker klimatrætheden, idet informanterne vurderer, at reelle forandringer kræver politiske tiltag på et strukturelt niveau frem for individuelle handlinger. Men når de så ikke oplever at der politisk bliver taget samme omfang ansvar, som det pålægges individerne, kan det medføre en klimatræthed. Dette forstås som en konsekvens af den *'alt snak, lidt handling'-diskurs*, hvor den politiske kommunikation om klima, for informanterne, ikke opleves at omsættes til strukturelt effektive tiltag. Dermed er det ikke blot politisk passivitet, men også den måde den kommunikeres og fordeles på, samt individualiseringen, der er bidragende til klimatræthed.

Diskussion

Ud fra dette tema udspringer en diskussion om spændingsfeltet mellem politisk ansvar og det borgerlige engagement. Når informanterne fortæller om en oplevelse af at de politiske aktører taler om klimaforandringerne uden at skride til handling, udtrykker de ikke blot frustrationer over og kritik af det manglede politiske engagement for handling, men også en frustration over at store dele af de klimavenlige handlinger lægges over på individet. Her ses det at flere af informanterne faktisk har trukket sig fra større klimavenlige valg og forbrugsvaner, blandet andet fordi meningsløsheden har fyldt hos dem. Dette åbner derfor en diskussion af om hvorvidt der politisk føres symbolpolitik, og at denne ikke kun svigter klimaambitionerne, men også demotivere befolkningen, der ellers kunne være frontfigurer i forandringerne. På den måde kommer individuelle klimavenlige handlinger til at fremstå meningsløse, hvilket kan skubbe til klimatrætheden. På den anden side kan der også føres en kritik af individerne, i den forstand at deres afstandtagen til klimavenlige handlinger blot er at gøre det samme som de kritiserer politikerne for at gøre? Informanterne giver udtryk for behovet for forandringer for at gøre noget for klimaet. Når der politisk bliver implementeret tiltag, hvor de enkelte individer får ansvar for at ændre i hverdagen, kan det forventes at være en strategi om, hvis alle gør en indsats, kan det skabe en forskel. Men når der på individuelt niveau kommer en afstandtagende reaktion, fordi de oplever at der politisk ikke gøres nok, kan det så ikke siges at det er klimaindsatsen som i sidste ende kommer til at stå i tomgang?

Bæredygtighed vs. Hverdagsøkonomi

Det tredje tema tager udgangspunkt i informanternes fortællinger om, hvordan blandt andet økonomiske forhold påvirker deres mulighed og motivation for at handle klimavenligt. For informanterne må klimavenlige valg ofte vige pladsen for økonomisk realisme og personlige prioriteringer. Dette tema vil derfor belyse, hvordan de diskrepanser der kan eksistere mellem økonomiske nødvendigheder og klimavenlige handlinger kan bidrage til en forståelse af klimatræthed.

”Men jeg tror mere at det er fordi man er meget præget af sådan et, altså den der kapitalistiske tankegang, at det handler egentlig mere om at spare penge, end det handler om at være bæredygtig for mig i hvert fald. Sådan tror jeg det er for mange.” (Mia: 4). Til dette tilføjer hun et eksempel med danskernes pantsystem, hvor hun fortæller at danskerne generelt er gode til at pante, hvortil hun fortæller at hun sammen med hendes studiegruppe har snakket om, at de tror, det i høj grad handler om den økonomiske gulerod, der er ved at pante (Mia: 4). Dette er ikke den eneste gang Mia pointerer

det økonomiske aspekt i hendes manglende klimahandlinger, da hun også fortæller, at hun går lidt op i madspild, hvortil hun pointerer at det mere handler om at spare penge end at have bæredygtige vaner (Mia: 4). Også Niels peger i retning af det kapitalistiske system, hvor han er af den opfattelse, at det understøtter en, for ham, forståelse af at hjulene skal køre, og at der skal skabes mere vækst. Dette kritiserer han ved at påpege, at det modarbejder den bæredygtige tankegang, som for ham handler om ikke at skade mere end hvad der kan genoprette sig igen (Niels: 7). Senere fortæller han:

”Nej nu er jeg meget mere sådan, nu vil jeg meget hellere have et job. Jeg vil meget hellere have nogle penge fordi. Ja selvfølgelig der selvfølgelig være nogle ting, hvor jeg sådan tænker. Det vil også godt at investere ens penge. Nu kommer man igen ind i det der kapitalistiske system man ved der egentlig er skadende for den her udvikling, men det er bare den verden, vi lever i.” (Niels: 11-12).

Sådan fortæller han om den forandring, der er sket i hans tilgang, og hvordan den kapitalistiske tankegang han tidligere kritiserede for at modarbejde udviklingen, selv er noget han tænker ind i. Dette kan betragtes ud fra Malms teoretisering af Fossil kapital, og særligt den fossile økonomi, hvor forbrugerne er så dybt integreret i det system som er styret af den fossile kapital og økonomi (Malm 2016:10-12+318+330+334). I den fossile økonomi er for eksempel forbrug bundet op på fossile energiformer, som netop Niels pointerer, når han peger på ineffektiviteten ved at lade et system være bundet op omkring olie, som et konkret eksempel peger Niels på produktionen af computere (ibid.; Niels: 15).

Hvor Mia og Niels direkte peger på en udfordring i det kapitalistiske samfund, kan Malms teori om den fossile økonomi og dens indtog i individer også ses mere indirekte i de andre informanter. Ifølge Mia står hun ikke alene med, at de økonomiske overvejelser fylder mere. Ane pointerer at der for hende er andre ting som fylder mere end klimaforandring i hverdagen, og henviser blandt andet til mentalt helbred og økonomi, hvorfor hun oplever at klimaet bliver sat på pause (Ane: 12) En lignende tendens ses hos Tina, der forklarer, at hendes økonomiske begrænsninger som studerende får hende til at prioritere billigere løsninger, hvor hun blandt andet fortæller om at handle på hjemmesiden Temu (Tina: 4-9). Derudover tilføjer Tina et nyt element, nemlig komforten ved det velkendte i forhold til de mere bæredygtige valg. *”Jeg kan simpelthen ikke magte det der system om at skulle, først og fremmest penge på at komme ud og købe en elbil, men så systemet om at skulle lade den.”* (Tina: 11). Sådan fortæller Tina det at bytte hendes dieselbil ud med en elbil, er et skifte hun hverken økonomisk eller personligt kan overskue. Ydermere beskriver hun at hun tit vælger hygiejne, som for hende

blandt andet betyder at skylle ud flere gange, når hun har været på toilettet, for at undgå efterlugt (Tina: 13). Dette kan ydermere ses et tegn på diskursen om appel til velære, hvor en for hurtig overgang til mere vedvarende energi, kan medføre konsekvenser for velvære, da Tina dels argumenter for at overgang til elbil vil være for besværligt og dels vælger hygiejne (Lam et al. 2020: 4). Til trods for at Tina peger på alle de aspekter i hendes hverdag, hun i bund og grund ville ønske at hun gjorde det bedre, så er det svært for hende at slippe ud af disse vaner. Dette er et tydeligt tegn på, hvor svært den enkelte kan have det med at bryde med den fossile kapital, og i Tinas fortælling er der ydermere tegn på de sociale sanktioner som kan forekomme i forsøget på at ændre noget (Malm 2016: 10-12+318+330+334). Ifølge hende udspringer hendes skammen både når hun er ved hendes familie, som ikke går op i klimaet og derfor ikke forstår hendes klimahandlinger. Og når hun er ved hendes venner, som er meget klimaengagerede og derfor ikke forstår, hvorfor hun ikke gør mere. Der opstår derved en social sanktion uanset hvor hun befinder sig. For Niels og Marie har deres tidligere erfaringer med at forsøge at gøre en forskel blot medført, at de synes, det virker ligegyldigt, fordi de ikke kunne gøre en forskel. De fortæller begge om oplevelser med familiemedlemmer, som har kommentar til henholdsvis madsildsmadvare eller vegetariske restauranter (Niels: 11; Marie: 15). Dette er ikke en direkte sanktion, men er alligevel negativtlade hentydninger til deres tidligere bæredygtige valg. Anja har en stor del af hendes vaner med sig fra opvæksten, og giver ikke udtryk for et behov for eller lyst til at ændre disse vaner (Anja: 6). I forlængelse heraf fortæller Niels, at han ikke mener, det bør være nødvendigt at ofre sin levestandard i forsøget på at redde klimaet, og tilføjer: *“man kommer til at skade sig selv mere, end man kommer til at hjælpe. Fordi det hele er så stort.”* (Niels: 7-8). Dette kan være endnu et udtryk for *appel til velvære-diskursen* kan være på spil, da Niels fremhæves, at klimainsatser kan (men helst ikke må) true menneskers levestandard og økonomiske tryghed. Dette kommer blandt andet til udtryk i påstande om, at grøn omstilling kan føre til økonomiske kriser, arbejdsløshed og lavere levestandard (Lamb et al., 2020: 4). Det ses eksempelvis, når Niels giver udtryk for, at man ikke bør gå på kompromis med sin levestandard, samt når Tina og Mia beskriver, hvordan økonomiske hensyn ofte vægtes over bæredygtige valg. Mia udtrykker desuden en bekymring for, at klimakrisen kan koste arbejdspladser (Mia: 7). Argumenter som disse kan fungere som barrierer for grøn omstilling, idet de understreger frygten for at skulle gå på kompromis med velvære og økonomisk stabilitet (Lamb et al., 2020: 4). Ydermere fortæller Rie, hvordan en hverdagsting som at sortere affald, kan synes belastende i en hektisk hverdag med arbejde, børn og madpakker (Rie: 10). Mere indirekte fortæller Rie også, at til trods for at noget af det hun så som en løsning, ville være at forsøge at stoppe overforbrug, påpeger hun alligevel at hun har tøj i

skabet som hun aldrig har brugt, og at hun er sko samler (Rie: 13). Niels som ikke kan se hvorfor man skal gå på kompromis med levestandarden, Rie med hverdagslogistikken og forbruget kan også forstås som en reaktion på en struktur, hvor den enkelt forbruger er uløseligt sammen med fossile processer. Denne systemiske afhængighed af fossile brændsler kan være en illustration af det det forstoppede stofskifte, som Malm fremhæver, er situationen, hvor naturens kredsløb nedbrydes hurtigere end de kan genopbygges, og er derfor en ulige balance mellem naturen og mennesker (Malm 2016: 300). Et andet tydeligt eksempler på dette er Tina, som, lige som Rie, fortæller om et højt tøjforbrug blandt andet på platforme som Temu, men også Anja der fortæller om flyrejser (Tina: 4+7; Anja: 4+12+15). Til sidst er der også Mia, som af den opfattelse af denne udvikling blot er en del af jordens cyklus, som ydermere kan være et tegn på diskursen om determinisme ved Mia, da hun på den måde stiller spørgsmål ved om klimaindsatser ikke er meningsløse da klimaforandringerne er uundgåelige (Mia: 2; Lamb et al. 2020: 4-5). Mias forståelse henviser derved også til en ubalance i forholdet mellem naturen og mennesket. Netop Niels påpeger problematikken ved et forstoppet stofskifte, når han fortæller at det kapitalistisk forbrugersamfund, er med at tage mere af jordens ressourcer end der kan genopbygges (Niels: 7). Ved Niels, Mia, Anja, Ane og Rie kan der identificeres den underliggende diskurs, ændring er umulig, hvilket indebære en forestillingen om, at klimatiltag grundlæggende er ineffektive, fordi de blandt andet strider imod menneskelig natur og derfor er vanskelige at implementere (Lamb et al., 2020:4). Informanterne giver på forskellig vis udtryk for, at vaner, rutiner, komfort og visse levestandarder i højre grad prioriteres i forhold til klimavenlige handlinger i hverdagen, hvilket kan vidner om en underforstået opfattelse af adfærdsændring som urealistisk eller ikke gør en forskel.

Delkonklusion

Samlet set peger informanternes udsagn i retning af, at den fossile økonomi, som Malm (2020) beskriver, er dybt forankret i hverdagslivet. De informanter, der har forsøgt at ændre deres livsstil i en mere bæredygtig og klimavenlig retning, beretter om mødet med sociale sanktioner og negative reaktioner. For de af informanterne, der ikke har eksekveret sådanne ændringer, vidner deres fortællinger om, hvor vanskeligt det er for den enkelte at træde ud af et system, hvor forbrug og livsførelse i høj grad er koblet til fossile energiformer. Begrundelserne hertil spænder fra oplevelsen af praktiske barrierer og indgroede vaner præget af opvækstmiljøet til en udbredt følelse af ligegyldighed over for effekten af individuelle handlinger. Dette understreger, hvordan den fossile økonomi ikke blot er et infrastrukturelt system, men også et kulturelt og socialt indlejret vilkår, der udfordrer individets handlemuligheder til mere klimavenligt mønstre.

Diskussion

Dette lægger op til en diskussion om, hvorvidt individet må forstås som en del af et fossilt system, der er så dybt integreret i deres hverdagsliv, at forsøg på forandring ofte møder modstand. Til trods for at ansvaret for klimakrisen i høj grad, som tidligere beskrevet, er blevet placeret hos den enkelte. For nogle informanter synes det slet ikke at kunne betale sig at handle bæredygtigt, da den økonomiske rationalitet prioriteres højere end hensynet til klimaet. Bæredygtighed risikerer at slå tilbage på individet, både i form af kompromiser med egen levestandard og gennem sociale sanktioner eller negativ respons fra omgivelserne. Måske handler klimatræthed netop om, at den enorme udfordring, klimakrisen udgør, i høj grad individualiseres og pålægges den enkelte som et ansvar for at træffe klimavenlige valg. Men når individer samtidig oplever at være indlejret i et kapitalistisk og økonomisk system, som fortsat i vid udstrækning er baseret på fossile energikilder, opstår der et strukturelt spændingsfelt, som modarbejder de klimavenlige livsstile, der forventes af individet. I så fald er det ikke svært at forstå, hvorfor det kan føles både udmattende, frustrerende og meningsløst for individet at forsøge at navigere i klimakrisen. På den anden side kan der også rettes en kritik mod denne analyse, idet den grønne omstilling i Danmark faktisk er nået langt (Klimarådet 2015). Det kan derfor diskuteres, hvorvidt denne opfattelse stadig er dækkende for en danske kontekst. Informanterne henviser dog gentagne gange til, at de oplever en manglende omstillingsparathed hos store virksomheder, en omstillingsparathed som kan siges at informanterne oplever, ligger på dem. Et muligt modargument kan derfor være, at der muligvis stadig eksisterer forbrugsvaner og strukturer fra den fossile kapitalisme, og som tendenserne til at være forankret i informanternes liv. Det er dog vanskeligt at afgøre, om disse vaner skyldes en internaliseret afhængighed af fossile systemer og forbrugsvaner, eller om de snarere er et resultat af en oplevelse af, at især virksomheder stadig handler i overensstemmelse med en fossil logik.

Mellem træthed og tilpasning – følelsesmæssige strategier i mødet med klimakrisen

En ting som går igen ved mange af informanternes forståelse af klimatræthed, er hvordan de oplever magtesløshed, ligegyldighed og frustration, mens der samtidig bliver fortalt, at vi selvfølgelig skal gøre noget og de henviser til hvor skrækkeligt alt det, der sker i verden på grund af klimaforandringerne, er. Hertil slutter Tina af med at sige:

”Jeg synes det føles rart at kunne fortælle, lige få et rum til at tale omkring der, hvor man ikke lever op til det og brokke sig over det uden at man er en skamplet[...] Det har været rart, og det kunne godt mangle rum til: hvorfor er det svært i stedet for, hvad burde du gøre, og ellers så er du ikke god nok” (Tina: 18-19).

Denne udtalelse kan forstås som et udtryk for at Tina ikke oplever, at det er legitimt at give udtryk for følelser omkring klimaet som, går imod det forventelige. Udover at dette ligeledes kan være et tegn på de sociale sanktioner som tidligere præsenteret i afsnittet omkring fossil kapital, kan dette også forstås som om der findes nogle, følelsesregler om hvordan man bør og må føle om klimakrisen, når der tages udgangspunkt i Arlie Hochschilds teori. Det er derfor interessant at se om der kan anspores tendenser til følelsesarbejde, i et forsøg på at passe ind i de følelsesregler, for at leve op til forventninger som der kan tyde på at eksistere omkring klimaet.

Det synes, at der findes følelsesregler om at burde tage personligt klimaansvar. Som tidligere analyseret har flere informanter en oplevelse og forståelse af, at klimaansvarlighed bliver lagt op til et individuelt ansvar, herunder handlingerne og følelserne. Marie som tidligere opsatte klimavenlige regler for sig om blandt andet ikke at flyve, og Niels som tidligere indgik i aktivistisk arbejde, understøttede da begge forestillingen om, at de skulle gøre en forskel. Men også Ane, som tydeliggør en forventning til at man som individ bør interessere sig for klimaet og Jan, der ser det som at betale mentalt skat, altså noget man hele tiden skal forholde sig til og bliver mindet om (Ane: 16; Jan: 3-4). De udtrykker derved alle en forståelse af, at de burde tage personligt ansvar. Både Anja og Jan giver udtryk for, at de mener, at de lever op til disse forventninger, ved blandt andet at genbruge plastikposer og søge viden om klimavenlige forbrugsvaner, men for Marie og Niels er det i dag en anden historie. I takt med at deres tilgang til klimakrisen har ændret sig, kan det også siges, at de træder lidt ud af de udtrykte normer, da de ikke længere har samme engagement, og ej heller mener at det enkelte menneske kan stå med al ansvaret. Dette gør sig også gældende for Mia som ligeledes har svært ved at se hvad forskel hendes enkelte handling nytter i det store billede (Mia: 8-9). Det kan altså tyde på at normen om at klimaansvarlighed ligger på et personligt plan, kan være med til at give en følelse af udmattelse og ligegyldighed, særligt hvis den opleves som urimelig i forhold til den enkeltes muligheder.

Jan ser panik som en naturlig respons på klimakrisen, og nævner ydermere følelser om at klimaforandringerne bevæger sig i en katastrofal retning (Jan: 7-8). Tina taler om skam og Niels og Jan oplever, at der hersker en angst for klimaforandringerne blandt unge (Tina: 3-4; Niels :12; Jan: 7-

8). Det kan altså antydes, at det kan være socialt acceptabelt at have bekymringsrelaterede følelser, når man tager klimaet alvorligt. Derudover kan det også ses at være kontekstuel og handler om hvilken social omgangskreds, man begår sig i. Særligt Tina er et tydeligt eksempel på dette, da hun positionerer sig mellem to verdner, hvor hun på den ene side fortæller om, at der hos hendes familie hersker nogle andre normer omkring klimavenlige handlinger, sammenlignet med hendes omgangskreds fra studiet. Tina oplever at blive mødt med kritik af vennerne fra studie for eksempel over hendes brug af platformen Temu, modsat kommer der nedværdigende kommentar fra familien, når hun så agerer klimavenligt ved dem (Tina: 7+13). For Tina skaber det en usikkerhed og skam, fordi det konstant minder hende om alle de steder, hvor hun ikke synes, hun handler tilstrækkeligt. Netop at blive mødt af negative kommentarer fra familien ved klimavenlige handlinger, fortæller også Marie og Niels om. Hvor det for Marie er negativ respons fra familie om vegetarrestauranter, så har det for Niels været kommentarer om madspildsvarer (Marie: 15; Niels: 11). Dog har vanerne for både Marie og Niels ændret sig, da de nu ikke længere eksekvere samme klimavenlige handlinger. I forlængelse hermed forklarer Niels det blandt andet med, at han er blevet far (Niels: 11). Normer omkring klimaet rummer derved ikke kun handlinger, men det handler også om følelser. Som også Anders Petersen pointerer (Petersen 2016). Ud fra disse informanter kan det dog tegne et billede af at være kontekstuel afhængige, hvilket kan gøre det vanskeligt at navigere i dem, særligt når man bevæger sig mellem forskellige sociale sammenhænge

Til sidst kan der antydes et spor om at burde fastholde håbrelaterende følelser. Ane giver udtryk for, at særligt de unge skal fastholde håbet, og at de ikke må blive opslugt af tanker om, at der ikke er noget at gøre (Ane: 4-5). Denne fastholdelse af håbet ses blandt andet ved Niels, som på trods af at han ser sig selv om sortseer, giver udtryk for en optimismen for slutresultatet (Niels: 8). Det ses også ved Jan, når han søger efter viden som kan være behjælpelig med ikke at lade panikken tage over, men i stedet finde viden til at kunne gøre en forskel (Jan:7-8). På den måde formår Ja at vende panikken til kontrol over situationen, som er konstruktive for hans klimahandlinger. Ved at vende panikken kan det siges at han skaber et håb for sig selv. Derudover fortæller Ane, at hun ikke ser klimatrætheden som et udtryk for ikke at ville gøre noget, men snarere ser det som et udtryk for at det er svært at vide at hvad det enkelte menneske gør rent faktisk gør en forskel (Ane: 6). Dette understøtter ydermere en integreret forståelse af håb og lyst til at gøre noget, men det kan også være et tegn på, at det individuelle ansvar kan være med til at fjerne fokuset fra håbet.

Surface og deep acting

Surface og deep acting tjener for Hochschild et formål til at kunne passe ind i de følelsesregler der findes i en given kontekst (Hochschild 1979:5 63). Og som vist ovenfor kan der siges at eksistere forskellige følelsesregler for klimakrisen alt efter hvilken kontekst og hvilken omgangskreds, informanterne befinder sig i. Mia giver i interviewsituationen udtryk for, at der bør gøres noget. Hun udviser empati og udtrykker nødvendighed for klimahandlinger, samtidig sætter hun spørgsmålstejn ved, om klimaforandringerne ikke blot er en del af jordens cyklus (Mia: 2). I samme dur er Ane, som giver udtryk for at der skal gøres noget, og at det er skræmmende hvad der sker, og nævner hertil at hun synes det ville være frugtbart at implementere klimainformerende projekter i uddannelsesinstitutionerne. Samtidig sætter hun ord på at hendes egne erfaringer med klimaforandringerne i undervisningen, at så snart timen var slut, så var det hele glemt igen. At snakken om klimaforandringerne, og de dertilhørende handlinger, kun blev diskuteret fordi der var en lærer til stede (Ane: 13-14). Dette kan tyde på, at både Mia og Ane i interview situationen forsøger at tilpasse sig de følelser som de er af den overbevisning, er legitime omkring klimaforandringerne og de dertilhørende forventede handlinger. Også hos Anja ses der spor af surface acting i interviewsituationen da hun nævner bekymringer om fremtiden, som hendes kommende børn står overfor (Anja: 4-5; Hochschild 1983: 152-153; Hochschild 1979: 568). Samtidig mener hun at hun kunne gøre mere, og det kan derfor tolkes som at hun måske ikke er helt den sammen bekymring/ansvarstagende som hun giver udtryk for. I hverdagslivet kan Tinas divagerende position mellem familiens mindre klimavenlige tilgang og vennernes mere klimavenlige tilgang give anledning til, at hun forsøger at passe ind i begge sociale fællesskaber ved at tilrette følelserne, så de passer ind. Dette understøttes endvidere af hendes citat om, at det var lettende at hun i interviewet kunne tale fri uden at blive dømt (Tina: 7+13). Disse eksempler kan være et tegn på surface acting, hvor de udfører et følelsesarbejde, ved at udtrykke følelser som empati, frygt og angst når der samtidig kan anspores en underliggende tendens hvor klimaet i virkeligheden vækker andre følelser, som for eksempel frustration og klimatræthed. På den måde kan det være et tegn på surface acting, hvor de tilpasser de ydre følelsesudtryk ved at simulere en følelse uden at føle dem.

I den modsatte ende er deep acting, som er en proces hvor individer aktivt ændrer eller forsøger at ændre de indre følelser (Hochschild 1983: 152-153; Hochschild 1979: 568). Dette ses særligt i Niels og Marie. For Marie handler om at passe på sig selv, hvor hun er gået fra at have stærke motiverende følelser for klimahandlinger, og følelser som fodrer aktive valg om klimavenlighandler. Dog fortæller hun hvordan denne tilgang også medførte følelser af skuffelse, når nu andre ikke også havde

samme klimakrav til sig selv, som hun havde sat til sig selv (Marie: 6-7). Niels har taget samme udvikling: for ham har der også tidligere hersket stærke motiverende følelser for klimaarbejde, blandt andet ved hans deltagelse i klimaaktivistiske handlinger. For ham blev der dog vagt følelser af ligegyldighed og opgivenhed, hvorfor han begyndte at se anderledes på egne klimahandlinger (Niels: 6-7). Følelsesarbejde kan derfor siges for både Maria og Niels at bunde i et behov for at passe på dem selv. Det kan siges, at de begge har fået en mere kynisk tilgang. Hvor Marie og Niels har ændret deres følelser til en retning hvor de klimavenlige handlinger minimeres, så vender Jans deep acting ham til at handle mere. Følelse af panik har fyldt for Jan, som gennem søgen efter viden har dulmet denne panik og derved også skabt en større forståelse for hvordan han skal handle, hvilket har gjort ham mere tryk i klimaforandringerne (Jan: 7-8). Det kan her antydes, at Jan finder ro ved at.

Delkonklusion

Når det kommer til klimaforandringer, handler det ikke blot om handling, men i høj grad også om følelser. Der eksisterer sociale følelsesregler, som antyder, hvordan man bør føle i relation til klimaet. Disse regler fremstår dog som kontekstuelle og situationsafhængige, hvilket afspejles i, at informanterne udfører forskellige former for følelsesarbejde for at leve op til det, de oplever som følelsesmæssige forventninger i en given kontekst. Det fremgår, at følelsesreglerne netop varierer afhængigt af den sociale kontekst, hvilket indebærer, at informanterne må navigere mellem forskellige følelsesmæssige forventninger. Samtidig peger deres udsagn på, at de i nogle tilfælde har måttet ændre deres egne følelser til klimaudfordringerne, som en respons på ydre omstændigheder. Denne følelsesmæssige tilpasning kan bidrage til at forstærke den klimatræthed, som flere informanter giver udtryk for. Dette kan dels skyldes kompleksiteten ved at navigere mellem divergerende følelsesregler og dels kan det være et udtryk for et følelsesarbejde som ligger forud for klimatrætheden.

Diskussion

Dette kan lægge op til en diskussion af forholdet mellem følelsesarbejde og klimatræthed. På den ene side ses størstedelen af informanterne som nogen, der udfører surface acting som følelsesarbejde for at passe ind i de forventede følelsesregler i en given kontekst. Det ses også, at der hersker meget forskellige følelsesregler alt efter, hvilken social gruppe de befinder sig i. Det virker som en svær balance for dem at skulle foretage en konstant tilpasning afhængig af den sociale kontekst. Der kan derfor argumenteres for, at klimatrætheden blandt andet kan opstå som følge af det konstante behov for at udføre følelsesarbejde for at passe ind i divergerende følelsesregler. På den anden side ses også

informanter, som udfører deep acting, hvor deres udgangspunkt var meget klimabevidst, men hvor de oplevede klimatræthed, blandt andet på grund af underliggende mekanismer og diskurser, og derfor begyndte at udføre deep acting. Her kan det altså ses, at klimatrætheden kom før følelsesarbejdet. Således kan det være vanskeligt at fastslå præcist, hvad der kommer først; klimatrætheden eller følelsesarbejdet. Dette kan også pege på den store kompleksitet, fænomenet indeholder. Det er samtidig muligt at betragte relationen som gensidigt forstærkende og kontekstuel betinget; klimatræthed og følelsesarbejde kan indgå i et cirkulært forhold, hvor det ene både kan være årsag til og konsekvens af det andet afhængig af den sociale og kulturelle kontekst. Uanset hvad bliver det tydeligt, at der er mange følelser, og dermed også følelsesregler og -arbejde, forbundet med klimatrætheden.

Konklusion

Dette speciale er udarbejdet med afsæt i følgende problemformulering: Hvilken rolle spiller underliggende mekaniser, strukturer og følelsesnormer og -regler på unges klimatræthed? For at kunne besvare denne problemformulering har jeg i undersøgelsen foretaget interview med otte unge informanter to mænd og seks kvinder i alderen 20 til 33 år. Gennem specialets analyse kan det tyde på, at klimatræthed blandt unge ikke alene kan eller bør forstås som et udtryk for individuel passivitet eller opgiveness, men snarere som et udtryk for en kompleks sammensætning af diskursive, strukturelle og følelsesmæssige forhold. Det er blevet tydeliggjort, hvordan blandt andet frustration og udmattelse eksisterer blandt informanterne, hvilket kan tolkes som reaktioner på en ubalance. På den ene side bliver de mødt med en samfundsdiskurs, hvor ansvaret for klimahandling i høj grad individualiseres, mens de på den anden side oplever, at deres egne handlinger har ringe effekt i lyset af større aktørers, herunder blandt andet andre lande og virksomheders manglende handling. Denne spænding forstærkes ydermere af en meningsløshedsfølelse i egne klimavenlige tiltag, set i lyset af den politiske diskurs, hvor der tales meget og handles lidt. Disse diskurser omkring klimaforsinkelse sætter informanterne selv ord på, men der kan også spores både diskurser og følelsesregler som informanterne ikke selv er bevidst om. Det kan nemlig tyde på, at informanterne forsøger at retfærdiggøre deres egen passivitet ved at pege på andres endnu mere uansvarlige adfærd. Samtidig fremgår det, at klimakrisen ikke blot afføder handlinger, men i høj grad også følelser, som de unge forsøger at håndtere gennem forskellige former for følelsesarbejde. Det er ikke overraskende, at klimakrisen vækker stærke følelsesmæssige reaktioner, men det, der træder frem i analysen, er, at disse følelser reguleres i overensstemmelse med sociale følelsesregler, som fremstår kontekstuelle og ofte modsatrettede. Dette skaber en kompleks navigationsopgave, hvilket kan bidrage til følelsen af klimatræthed. Derudover laver de unge følelsesarbejde gemmen blandt andet surface acting, hvor de tilpasser deres følelsesudtryk i en given kontekst, til trods for at disse følelser ikke stemmer overens med deres indre følelser. Men der er også, de som udfører deep acting på grund af den klimatræthed, de har oplevet i mødet med diskurser, om blandt andet individualisering af klimahandlinger og nedtoning af strukturelt ansvar. Dette har ført til aktiv følelsesmæssig tilbagetrækning, hvor igennem deep acting har nedtonet egne bekymringer og handlinger. Følelsesarbejdet fremstår derfor som en central strategi i informanternes håndtering af klimatræthed, men også som en potentiel forstærkende faktor. Når følelsesreglerne er svære at leve op til, og systemiske løsninger udebliver, bliver følelsesarbejdet i sig selv en belastning, der kan fastholde eller forstærke følelsen af klimatræthed.

Endvidere tyder analysen på, at den fossile økonomi og kapital ikke blot er et strukturelt eller økonomiske system, men at det også er kulturelt og følelsesmæssigt indlejret. For de som har forsøgt at bryde med klimaskadelige forbrugsvaner, har det medført sanktioner, og for de andre fremstår hverdagslivet og økonomiens bekvemmelighed som en højere prioritet, hvilket yderligere kan tyde på at de fastholdes i det eksisterende fossile kapitalistiske system. Et system som også medfører en ubalance mellem individer og naturen. Det kan tyde på at hvad end om de har forsøgt at bryde med dette system eller om ikke kan se, hvad det skulle hjælpe at ændre deres forbrugsvaner, så kan det tyde på at det fossile kapitalistiske system og økonomi kan være en af de underliggende mekanismer, som skubber til klimatrætheden. Det er et system som er så dybt forankret i individerne, at det kan ses umuligt at ændre de vaner, som det kræver for at leve mere klimavenligt, fordi de går imod den fossile kapital og økonomi.

Det samlede billede viser, at klimatræthed blandt unge er tæt forbundet med direkte og indirekte diskursive påvirkninger, strukturelle barrierer og kontekstuelle følelsesregler. Dermed kan og bør klimatræthed ikke individualiseres som mangel på engagement eller ansvarlighed, men snarere ses som et symptom på, at unge forsøger at tilpasse sig et system, hvor både ansvarsfordelingen, følelsesreglerne og handlemulighederne kan siges at modarbejde på et dybere niveau, som de ikke er bevidste om.

Metodisk diskussion

I det følgende afsnit vil der forekomme en diskussion af de metodiske og analytiske overvejelser, som har fundet sted i forbindelse med specialets skifte af den videnskabsteoretiske tilgang. Dette er medhenblik på at skabe gennemsigthed overfor de fordele og ulemper dette skifte har medført.

En betydelig metodisk overvejelse i dette speciale knytter sig til det skift, der er sket i det videnskabsteoretiske ståsted undervejs i arbejdet. Udgangspunktet for specialet var en fænomenologisk tilgang, med det formål at undersøge, hvordan unge oplever klimatræthed med fokus på deres subjektive erfaringer og livsverden. Undervejs i arbejdet med de ni interviews blev det dog tydeligt, at det empiriske materiale ikke tilstrækkeligt kunne indfange dette perspektiv. I stedet pegede analyse i retningen af at eksisterende underliggende mekanismer, diskurser og strukturelle forhold påvirkede informanternes oplevelse af klimakrisen og klimatræthed. Behovet for dette skifte kan være forårsaget af flere forhold. På den ene side kan det skyldes min bestræbelse på at tilgå emnet så fænomenologisk som muligt, hvor jeg har forsøgt at praktisere epoche og have cognitions domæne for øje. Denne tilgang kan imidlertid have begrænset min evne til at stille mere udforskende og uddybende spørgsmål, som ellers kunne have fremkaldt dybere beskrivelser af klimatræthed som oplevet fænomen. Således at min intention om at være informanternes udtalelser tro, har været et benspænd for at opnå viden om deres dybere beskrivelser. På den anden side kan der også argumenteres for, at fænomenet klimatræthed muligvis ikke lader sig undersøge ud fra en fænomenologisk ramme. Måske fordi fænomenet er så tæt forbundet med diskurser og strukturelle forhold, eller fordi informanterne, trods deres pointering om at mærke klimatræthed, ikke har kunne fremkalde et sprog til at udtrykke deres oplevelse på en fænomenologiske måde. Måske som følge af de følelsesregler der eksisterer omkring klimakrisen. Hertil vil jeg pointere, at det også kunne være en kombination af min forblindelse på at være ægte fænomenolog samt fænomenets karakter, der har gjort dette skifte i videnskabsteorien nødvendigt.

Det skifte har også haft betydning for behandlingen af interviewmaterialet, da dette blev indsamlet med en fænomenologisk intention, men blev analyseret med en kritisk realistisk tilgang. Det har medført visse metodiske begrænsninger, da materialet ikke indeholder samme kritiske dybde i form af opfølgende spørgsmål, som det kunne have gjort, hvis interviewene var udarbejdet og foretaget med udgangspunkt i en kritisk realistisk epistemologi. På trods af dette viser materialet alligevel tydelige mønstre og fællestræk på tværs af informanterne, som peger på eksistensen af underliggende

mekanismer, diskurser og strukturer. Dette underbygger relevansen af den kritisk realistiske tilgang og retfærdiggør det videnskabsteoretiske skifte.

Analytisk generaliserbarhed

Efter endt undersøgelse ser jeg relevant af lave en diskussion af, hvorvidt der er opnået analytiske generaliserbarhed i specialet. Dette kræver, at jeg retter blikket mod eksisterende forskning, blandt andet hvad der er præsenteret i problemfeltet, da der herigennem kan findes paralleller mellem eksisterende forskning og specialets empiriske fund og videnskabelige konklusioner. Derudover fordrer denne diskussion at se på, hvorvidt der er overensstemmelse mellem de teoretiske perspektiver og de empiriske fund. Den analytiske generaliserbarhed i nærværende speciale, er præget af den kritiske realisme, som påpeger at verdenen, og viden herom, er begrænset og afhængig af perspektivet og kontekst.

Informanternes akademiske baggrund

I forhold til den analytiske generaliserbarhed ser jeg det relevant at pointere, at alle otte informanter har akademisk baggrund. Dette er ikke noget som er valgt bevidst, men er et resultat af informantsøgningsprocessen. Jeg vil her argumentere for, at det får betydning for hvordan klimatrætheden italesættes og forstås. Via informanternes akademiske uddannelsesniveau vil jeg argumentere for, at de kan have et mere udviklet sprog og refleksion niveau, dette ses blandt andet ved at flere af dem peger direkte på kapitalismen, som en synder når det kommer til klimafremmende handlinger. Det kan derfor siges at give en styrke til den analytiske dybde i specialet. Samtidig giver dette også en begrænsning i forhold til generaliserbarheden, da perspektiver fra andre sociale grupper, ikke er repræsenteret. Der er derfor sandsynlighed for, at andre sociale grupper kan opleve klimatrætheden på andre måder og i andre emotionelle rammer.

Diskussion af hvordan eksisterende forskning underbygger specialets analytiske ramme

Gislason, Kennedy og Witham (2021) argumenterer for, at et dominerende negativt fokus i klimadiskursen kan hæmme mulighederne for modstandskraft og kreative løsninger (jf. Problemfelt). Dette er i overensstemmelse med specialets fund, hvor de fundre klimaudsættende diskurser ser ud til at påvirke informanternes handlekraft negativt. Desuden påpeger Gislason et al., at unges generelle opmærksomhed på klimaforandringerne og konsekvenserne hertil, føre til oplevelser af magtesløshed og frustration, men også følelse af manglende kontrol over eget liv og politisk indflydelse. (Gislason

et al., 2021: 8). Dette stemmer overens med specialets analyser, hvor informanterne udtrykker netop denne form for afmagt og udtrætning i mødet med det politiske, de ikke føler sig hørt af. Samtidig tilføjer specialets analyser, at det også handler om en oplevelse af politisk passivitet, således at det ikke kun handler om følelsen af ikke at blive hørt i et politisk system, men at det politiske system heller ikke gør hvad de lover. Petersen (2020) understreger, at følelser er tæt forbundne med klimakrisen, og fremhæver, at unges håb for fremtiden hænger på de unges skuldre (Petersen 2020: 104). Dette bakkes også op af både Gislason et al. og informanterne i dette speciale, hvor det tydeliggøres, hvordan en individualisering af ansvaret præger de unges samt at det hovedsageligt er hos dem selv ansvaret ligger, i tråd med diskurser om individualisering og følelsesregulering. Gianfredi et al. (2024), pointerer at høj klimabevidsthed blandt unge kan påvirke både deres mentale trivsel og daglige aktivitet. Her ses, at konsekvenserne ofte kommer til udtryk som stress og klimaangst (Gianfredi et al., 2024: 222; jf. Problemfelt). I dette speciale genfindes lignende følelsesmæssige påvirkninger hos informanterne, men det kommer til udtryk i en anden form: Flere informanter beskriver en form for udmattelse og frustration, en klimatræthed, som fører til reducerede klimahandlinger. På den måde tilbyder dette speciale en udvidelse af den emotionelle forståelse af klimakrisens konsekvenser. I problemfeltet blev det påpeget, at meget af den eksisterende forskning har haft fokus på angst, depression og stress i relation til klimakrisen. Gianfredi et al. (2024) nævner specifikt disse reaktioner som de mest udbredte. Dette kan tyde på, at visse følelsesreaktioner i højere grad anerkendes som legitime og i den videnskabelige diskurs. Dette speciale udfordrer og nuancerer denne tilgang ved at rette fokus mod mere subtile og komplekse følelsesreaktioner såsom klimatræthed og følelsesmæssig tilpasning gennem følelsesarbejde. Det udvider dermed det teoretiske blik på, hvordan unge håndterer klimakrisens følelsesmæssige pres.

Samlet set bidrager specialets fund til en videreudvikling af den eksisterende viden om unge og klima, særligt ved at sætte fokus på diskursive, strukturelle og følelsesmæssige mekanismer, som er mindre belyst i klimafølelsesforskning. Det peger på nødvendigheden af også at anerkende og udforske de følelser og reaktionsmønstre, der ikke nødvendigvis kan indfanges inden for en klinisk eller individpsykologisk forståelsesramme.

Diskussion af hvordan teorien bidrager til at generalisere de empiriske fund

I forhold til teorien om *discourses of climate delay* (Lamb et al. 2020) er det tydeligt, at ikke alle 12 diskurser er til stede i informanternes udsagn, dog fremtræder flere af dem enten direkte eller indirekte. Eksempelvis fremstår diskursen om *individualisme* på tværs af alle informanter, både som noget de direkte sætter ord på, men også som noget underliggende, de også er med til at opretholde. Omvendt er diskursen om hvad-om-det-selv-isme ikke direkte italesat, men kan alligevel identificeres indirekte i måde, hvornår visse informanter forsøger at legitimere deres manglende handling, ved at pege på andre i større grad mangler handling. Brugen af teorien om klimaforsinkende diskurser har således kunne bidrage med at identificere nogle underliggende ideologier og samfundsmæssige narrativer, som bevist eller ubevist former informanternes følelsesmæssige og praktiske forhold til klimahandling. Dette har åbnet for en dybere forståelse af de mekanismer, som kan være medvirkende til udviklingen- og opretholdelsen af klimatræthed blandt unge. Ligeledes har teorien om Fossil Kapital og den fossile økonomis er dybt forankret i informanterne, både i form af sanktioner og negativ respons på mere klimavenlige forbrugsvaner, og ved de som oplever det umuligt at leve anderledes. Det ses derved hvordan blandt andet forbrugsvaner og livsstil kan være formet af en økonomisk- og produktionsmæssig afhængighed af fossile brændsler. Hertil skal det nævnes at to af informanterne direkte peger på kapitalismen som en barriere for klimavenlig adfærd. Ved brugen af denne teori bliver det muligt at forstå klimatræthed som et udtryk for afmagt i mødet med systemiske barrierer, men også som et tegn på at der er noget som er indgroet i informanterne, der gør det svært at se muligheden for forandring. Til sidst er Hochschilds teori om følelsesarbejde central for analysen af hvordan de unge arbejder med klimatrætheden. Da klimatrætheden i dette speciale forstås som en følelsesmæssig tilstand, og ikke som en fysisk træthed, har det herigennem været muligt at identificere forskellige former for følelsesarbejde blandt informanterne. Nogle informanter udøver *surface acting*, i et forsøg på at tilpasse sig de eksisterende følelsesregler i en given kontekst, mens andre udøver *deep acting* i et forsøg på at beskytte dem selv mod håbløshed eller skuffelse. Fælles er dog at det på hver dets måde skubber til eller er forårsaget af klimatrætheden. Disse følelsesstrategier kan fremstå som måder, hvorpå informanterne navigerer i et spændingsfelt mellem individuelle følelser og samfundsmæssige forventninger, og kan dermed ses som endnu en mekanisme i udviklingen af klimatrætheden.

Samlet set viser empirien i indeværende speciale sig at være i god overensstemmelse med de anvendte teorier, som i kombination har muliggjort en flerdimensional analyse af klimatræthed. Gennem den

kritisk realistisk tilgang er det blevet muligt at belyse nogle af de bagvedliggende strukturer, diskurser og følelsesmæssige mekanismer, der former unges oplevelser og handlinger i relation til klimakrisen. Til trods for dette er der også områder hvor teoriens forklaringskraft er begrænset. Teorierne siger blandt ikke noget om hvordan personlige livsomstændigheder og mental trivsel kan spille en rolle i udviklingen og vedligeholdes af klimatræthed, hvorfor indeværende speciale ligger op til en hel del videre forskning.

På baggrund af sammenhængen mellem henholdsvis den eksisterende forskning og den anvendte teori i forhold til specialets empiriske kan det ses hvordan de to første nævn er med til at bidrage til at styrke den analytiske generaliserbarhed i specialet. De empiriske resultater indebære elementer, som i kraft af de anvendte teorier og genkendeligheden i eksisterende forskning, kan ses som overførbare til lignende kontekster. I tråd med specialet kritisk realistiske videnskabsteoretiske tilgang er det vigtigt at pointere, at de identificerede diskurser, strukturer og følelsesregler er af kontekstuel karakter, og af de derfor bør forstås som afhænge af sociale og kulturelle rammer. Dette gør sig særligt gældende i relation til informanternes akademiske baggrund, som understreger, at det ville være urealistisk at antage, at undersøgelsens resultater direkte kan generaliseres til andre sociale grupper med blandt andet anden uddannelsesbaggrunde. Ikke desto mindre viser dette afsnit en tydelig kobling mellem specialets teoretisk pointer og eksisterende forskning, hvilket er med til at styrke dets bidrag til en brede analytisk forståelse af fænomenet klimatræthed.

Til videre forskning

I og med fænomenet klimatræthed har haft minimal betydning i videnskabelige forskningen, kan dette speciale ses en mulighed for et springbræt til inspiration til videreforskning. Jeg vil derfor i det sidste afsnit komme med forslag hertil.

Størstedelen af informanterne omtaler mediernes negative narrativ i forbindelse med klimaforandringerne. Et tema, som ikke er blevet behandlet i dybden i nærværende speciale. Fremtidig forskning kunne derfor med fordel undersøge, hvor i samfundet forskellige klimarelaterede diskurser opstår og forstærkes, herunder med særligt fokus på mediernes rolle og deres mulige indflydelse på klimatræthed. En sådan tilgang vil kunne bidrage til en mere nuanceret forståelse af de underliggende diskurser, der former unges klimatræthedsfølelse. En andet interessant vinkel for videre forskning udspringer af informanternes italesættelse af store virksomheder og deres tilsyneladende fravær af klimamæssigt ansvar sammenlignet med individets. Det kunne derfor være relevant at undersøge, i hvilket omfang virksomheder er bevidste om deres indflydelse på individers klimahandlinger, samt om de reflekterer over den retorik, de anvender i deres kommunikation om klima og bæredygtighed. Endelig vil det være oplagt at lave et studie med udvidet deltagergruppe. Da alle informanter i dette speciale har en akademisk baggrund, kunne en bredere rekruttering, bidrage til en mere alsidig forståelse af klimatræthedens karakter og variation i forskellige sociale kontekster. Dette kunne involvere personer med forskellige uddannelsesniveauer og fra forskellige geografiske områder.

Jeg håber at dette speciale har været behjælpelig med at udvide synet på de følelsesmæssige reaktioner, som ses at opstå blandt unge i klimakrisen, samt at det har givet grobund til videre forskning herom.

Litteraturliste

Andersen, Ib (1999). Eksplorative, problemidentificerende og diagnosticerende undersøgelser. I: Den Skinbarlige virkelighed: Vidensproduktion i samfundsvidenskaberne (6. udg. s. 66-67). Samfundslitteratur.

Andersen, Jacob., Andersen, Jørgen Goul. & Hede, Anders (2021). Kapitel 6 Større og mindre klimabekymringer. I: Jacob. Andersen, Jørgen Goul. Andersen & Anders. Hede (Red.), *Tryghed og utryghed i Danmark 2021* (s. 58-77). TrygFondens Tryghedsmåling 2021. https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/463281633/Tryghedsmaalingen_2021.pdf

Baal, Katharina van., Stiel, Stephanie & Schulte, Peter (2023, 13. januar). Public Perceptions of Climate Change and Health—A Cross Sectional Survey Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. <https://doi.org/10.3390/ijerph20021464>

Beck, Ulrich (1997). Anden del Individualisering af den sociale ulighed: de industrielle livs formers af traditionalisering. I: Ulrich. Beck (Red.), *Risikosamfundet: - på vej mod en ny modernitet* (s. 115-148). Hans Reitzels Forlag.

Bo, Inger Glavind. & Jacobsen, Michael Hviid (2015). Hverdagslivets følelser – tilstande, relationer, kulturer. I: Inger Glavind. Bo & Michael Hviid. Jacobsen (Red.), *Hverdagslivets følelser* (s. 13-35). Hans Reitzels Forlag.

Bryman, Alan (2016a). Chapter 2 Social research strategies: quantitative research and qualitative research. I: A. Bryman (Red.), *Social Research Methods* (5. udg., s. 373-407). Oxford University Press.

Bryman, Alan (2016b). Chapter 17 The nature of qualitative research. I: A. Bryman (Red.), *Social Research Methods* (5. udg., s. 373-407). Oxford University Press.

Buch-Hansen, Hubert. & Nielsen, Peter (2012). Kapitel: 8 Kritisk Realisme. I: Søren. Juul & Kirsten Bransholm. Pedersen (Red.), *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori: en indføring* (s. 277-318). Hans Reitzels Forlag.

Dina, Lisbeth (2023, 27. september). Sådan håndterer du klimaangst. *Greenpeace*.
https://www.greenpeace.org/denmark/viden/klimaforandringer/hvordan-haandterer-man-klimaangst/?utm_source=chatgpt.com

Ejrnæs, Anders (2014). Kapitel 15 - Det etnisk mangfoldige samfund. I: Bent Greve, Anja Jørgensen & Jørgen Elm Larsen (Red.), *Det danske samfund* (s. 385-412). Hans Reitzels Forlag.

Gianfredi, Vincenza. Mazziotta, Francesco. Clerici, Giovanna. Astorri, Elisa. Oliani, Francesco. Cappellina, Martina. Catalini, Alessandro. Dell'Osso, Bernardo Maria. Pregliasco, Fabrizio Ernesto. Castaldi, Silvana. & Benatti, Beatrice (2024, 12. januar). Climate Change Perception and Mental Health. Results from a Systematic Review of the Literature. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education* .
https://www.proquest.com/docview/2918717308/fulltextPDF?pq-origsite=primo_ra&sourcetype=Scholarly%20Journals

Gifford, Eva. & Gifford, Robert (2016, 5. august). The largely unacknowledged impact of climate change on mental health. *Bulletin of the Atomic Scientists* .
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2016.1216505?scroll=top&needAccess=true>

Gislason, Maya K., Kennedy, Angel M. & Witham, Stephanie M (2021, 26. april). The Interplay between Social and Ecological Determinants of Mental Health for Children and Youth in the Climate Crisis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*.

https://www.proquest.com/docview/2528255100/fulltextPDF?pq-origsite=primo_ra&sourcetype=Scholarly%20Journals

Hochschild, Arlie Russell (1983). BETWEEN THE TOE AND THEHEEL Jobs and Emotional Labor. I: Arlie Russell, Hochschild (Red.), *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling* (s. 137-161). The Regents of the University of California.

Hochschild, Arlie Russell (1979 November). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. *American Journal of Sociology*, s. 551-575. https://kdbk-aub.primo.exlibrisgroup.com/discovery/openurl?institution=45KBDK_AUB&vid=45KBDK_AUB:AUB&volume=85&date=1979&aulast=Hochschild&issue=3&issn=0002-9602&spage=551&id=doi:10.1086%2F227049&auinit=AR&title=American%20Journal%20of%20Sociology&atitle=Emotion%20work,%20feeling%20rules,%20and%20social%20structure&sid=google

Ingemann, Jan Holm., Kjeldsen, Lena., Nørup, Iben & Rasmussen, Stine (2018). Kvalitative undersøgelser i praksis. Viden om mennesker og samfund. 1. udgave. Forfatterne og Samfundslitteratur.

Jessen, Nanna Holt. Lyngsøe, Bente Kjær. Sigurdardottir, Gudrun Agusta & Tophøj, Salli Rose (2023). Klimaforandringer og mental sundhed. *UGESKRIFT FOR LÆGER*. https://content.ugeskriftet.dk/sites/default/files/V04230223_WEB.pdf

Juul, Søren (2012). 'Kapitel 3. Fænomenologi' i Samfundsvidenskabernes videnskabsteori (s. 65-106) af Juul, S. & Pedersen, K. B. (Red.). Hans Reitzels Forlag.

Kelgren, Katrine Abildgaard (2023, 5. november). Prisvindende skolebog opmuntrer klimatrætte elever. *Verdensmål - Danmarks Officielle Side*. <https://www.verdensmaal.org/nyheder/prisvindende-skolebog-opmuntrer-klimatr%C3%A6tte-elever>

Kjær, Nina Kanstrup & Kristiansen, Erik (2019): Guide til spørgeskemaundersøgelser, interview og observationer. Forlaget '94.

Klimarådet. (2023). *Ligger Danmark forrest i den grønne omstilling?* https://klimaraadet.dk/sites/default/files/paragraph/field_download/faktaark_-_ligger_dk_forrest_i_groen_omstilling_0_0_0.pdf

Kvale, Stienner & Brinkmann, Svend (2015). *Interview* (3. udg.). Hans Reitzels Forlag.

Lamb, W. F., Mattioli, G., Levi, S., Roberts, J. T., Capstick, S., Creutzig, F., Minx, J. C., Müller-Hansen, F., Culhane, T., & Stegemann, M (2020). Discourses of climate delay. *Global Sustainability*, 3, E17. <https://doi.org/10.1017/sus.2020.13>

Linkhorst, Marcus (2024, 31. oktober). En fjerdel af de unge tænker på klimaet hver uge: 'De er kede af at tænke på fremtiden'. *DR.DK*. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/over-en-fjerdel-af-de-unge-taenker-paa-klimaet-hver-uge-de-er-kede-af-taenke-paa>

Malm, Andreas (2016). *Fossil Capital: The Rise of Steam-Power and the Roots of Global Warming*. Verso. <https://archive.org/details/fossil-capital-the-rise-of-steam-power-an-andreas-malm/page/n3/mode/2up>

Norbis Park (n.d.). Kyoto Group. Hentet [27. november 2024], fra <https://www.norbispark.dk/projekter-og-anlaeg/kyoto-group/>

Norden (2023). *A sustainable Nordic region: Climate and green transition*. Nordisk Ministerråd. <https://www.norden.org/en/media/45825>

Norden (2024). *Nordens dag 2024: Sådan sætter Norden turbo på den grønne omstilling*. Nordisk Ministerråd. <https://www.norden.org/da/event/nordens-dag-2024-saadan-saetter-norden-turbo-paa-den-groenne-omstilling>

Norden (n.d.). *Nordic Council of Ministers*. Nordisk Ministerråd. <https://www.norden.org/en>

Petersen, Anders (2020). Når klimaets tilstand gør ondt: Følelser i klimakrisens tid. I K. I. Bjørlykhaug, & A. J. Vetlesen (red.), *Det går til Helvete. Eller?: Om kærlighet, sorg og raseri i natur- og klimakrisens tid*. (1 udg, Bind 1, s. 91-106). Dinamo Forlag. ISBN: 9788280713353

Schwaab, Lukas., Gebhardt, Nadja., Friederich, Hans-Christoph. & Nikendei, Christoph (2022, 27. juli). Climate Change Related Depression, Anxiety and Stress Symptoms Perceived by Medical Students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. https://www.proquest.com/docview/2700640047/fulltextPDF?pq-origsite=primo_ra&sourcetype=Scholarly%20Journals

Solvang, Ida Marie., Kalms, Iben Overgaard., Nielsen, Emma Vissing., Henriksen, Caroline Sivgaard. & Nielsen, Nielsen, Emma Østergaard Møller (2023). *ENSOMHED I ET UNGEPERSPEKTIV* [Bachelorprojekt, Aalborg Universitet]. https://kdbk-aub.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay?docid=alma9921564282805762&context=L&vid=45KBDK_AUB:DDPB&lang=da&search_scope=Projekter&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=ProjekterSpecialer&query=lds18,exact,Sociologi,%20Bachelor,AND&query=any,contains,ensomhed,AND&sortby=date_d&mode=advanced&offset=0

Tanggaard, Lene & Brinkmann, Svend (2020). Kvalitet i kvalitative studier. I: Svend Brinkmann & Lene Tanggaard (Red.), Kvalitative Metoder: En Grundbog (3. udg., s. 33-63). Hans Reitzels Forlag.

Zahavi, Dan (2003): Fænomenologi. 1. udgave. Roskilde Universitetsforlag.

Aalborg Forsyning (n.d.) Norbis Park. Hentet [27. november 2024], fra <https://aalborgforsyning.dk/privat/gronne-losninger/energi-og-koling/norbis-park/>

Aalborg Universitet (2025). *KA Sociologi: Beskrivelse 10. semester, forår 2025* [PDF]. <https://www.audxp-cms.aau.dk/media/vqngisy1/ka-sociologi-beskrivelse-10-semester-f2025-28022025.pdf>